

Fuglinszky Ádám

**A HIBÁS TELJESÍTÉSBŐL EREDŐ KÖVETKEZMÉNYKÁROKÉRT VALÓ
KÁRTÉRÍTÉSI FELELŐSSÉG TERJEDELME, A FELELŐSSÉG KIZÁRÁSÁNAK
ÉS KORLÁTOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI**
Elemzés a német és a magyar jog alapján

Az Ünnepelet tiszteletére következzen itt egy olyan tanulmány, amely a Tőle tanult módszerek és elvek megvalósítására törekszik: egységben kívánja látni és láttatni az elméletet és a gyakorlatot, a jogösszehasonlítást pedig, mint módszertant ennek szolgálatába állítva próbálja alkalmazni. Mindezt merészen egy olyan témakörben – polgári jogi felelősség és kártérítés –, amely Harmathy Professzor Urat mindig is foglalkoztatta, és amelynek tanulmányozása a számtalan hazai és külföldi szakirodalmi mű ellenére ma is mindig kihívást jelent.

A gondolatébresztő szándékkal született munka keletkezésének oka is tanulságos. Egy budapesti ügyvédi irodát azzal kereste meg egy igen jelentős német épületgépezeti és építőipari társaság hazai leányvállalata, hogy német anyacége általános szerződési feltételeit Magyarországon is alkalmazni kívánja, megfelel-e az a magyar jog előírásainak. Ennek keretében tudni szeretete volna, hogy akár általános szerződési feltételeiben, akár „egyszerű” egyedi szerződéseiben kizárhatja, korlátozhatja-e a hibás teljesítésből eredő következménykárokért (Mangelfolgeschaden) való felelősségét, s ebből származó kártérítési kötelezettségét; illetve vannak-e a magyar polgári jogban olyan szabályok, amelyek e felelősségét eleve csökkent(het)ik, esetleg kizár(hat)ják.

A megalapozott szakmai állásfoglalás kialakítása érdekében és első lépéseként tisztázni kellett, hogy mit ért a német jog következménykár, Mangelfolgeschaden alatt, miben áll e kárfajta jelentősége, illetve hogyan kezeli azt a német polgári jog. Ezt követően kerülhetett sor annak vizsgálatára, hogy hazai jogunk ismeri-e ezt a kategóriát, s mely szabályok alkalmazandók rá.

A – hibás teljesítés tárgykörén belül a kellékhibákra szűkített – elemzés során az alábbi módszertani elveket követjük: 1. A felelősség teljes kizárása, illetve a részleges kizárásaként is felfogható korlátozása (összecszerű korlátozás, a tényleges kárra szűkítés) kapcsán – Menyhárd Attilával egyetértve és a vizsgált törvényi szabályokat követve – e két kategória egységes kezelését és bemutatását

tartjuk indokoltnak.¹ 2. Ha dogmatikai szempontból nem is feltétlenül helyesen, mégis a következménykárokat való felelősség közvetett kizárásának tekintjük a szerződési és a kártérítési jog azon jogintézményeit, amelyek funkciója a teljes kártérítés elvének (méltányos) szűkítése, s amely jogintézmények legjellemzőbb érvényesülési területe éppen a következménykárokat való felelősség fennállása, vagy fenn nem állása (ezek többek között: az okozatosság és a felróhatóság, mint tényállási elemek; a jogszabályon alapuló esetleges összecszerű korlátok; a kárenyhítési kötelezettség terjedelme és tartalma; valamint az előreláthatósági és arányossági klauzulák). A felelősség kizárásának, korlátozásának lehetőségét így két szakaszban szükséges vizsgálni: a felelősség közvetlen kizárásnak tekinthető kifejezett felelősségkizáró klauzulák mellett, amelyek vagy a kártérítésre általában, vagy pedig annak egy vetületére, így pl. a következménykárokra vonatkoznak; szükséges a fenti értelemben vett közvetett felelősségkizárás jogintézményeit is görcső alá venni. 3. A vizsgálat körét két szerződéstípusra, az adásvételi és a vállalkozási szerződésre szűkítjük, mivel e szerződések teljesítése során merülhetnek fel leginkább a hibás teljesítéssel okozott következménykárok.

Miközben a kiindulási problémát felvető, jogkövető magatartásra törekvő vállalkozás is megkapja a kért szakmai állásfoglalást, készítője egyúttal kísérletet tehet annak megválaszolására: alkalmas-e a mai magyar polgári jog, alkalmas lesz-e a majdani új Ptk. a következménykárok igazságos, méltányos, netán közgazdasági szempontból hatékony, vagy egyszerűen és összefoglalóan: megfelelő kezelésére. Már most előre kell vetíteni, hogy e kérdés aligha válaszolható meg igennel vagy nemmel.

1. A hibás teljesítéssel okozott következménykárok – Mangelfolgeschaden – fogalma, jelentősége

1.1. A Mangelfolgeschaden a német jogban

A Mangelfolgeschaden alatt a német polgári jog a teljesítés hibájából eredő azon károkat érti, amelyek nem azonosak szolgáltatott dolog, mű hibájával (mint kárral) magával (ez az ún. Mangelschaden), hanem a hibával ok-okozati összefüggésben a jogosult személyében, illetve egyéb vagyontárgyaiban, vagyonyában keletkeznek. A Mangelschaden – az a kárfajta tehát, amely a szerződés tárgyában magában bekövetkező értékcsökkenéssel azonos – a jogosult azon érdekét sérti, hogy az eladott dolog, vagy a megrendelt mű nem nyújtja az attól várható előnyöket, amelyek reményében a vételárat, illetve a vállalkozói

¹ Menyhárd [2000] 132. skk. old.

díjat kifizette (Äquivalenzinteresse). A Mangelfolgeschaden pedig azt a jogos elvárását hiúsítja meg, hogy hibás teljesítés folytán ne szenvedjen kárt testi épességében, egészségében és egyéb vagyontárgyaiban (Integritätsinteresse), ide értve az elmaradt vagyoni előnyt is (amely gazdálkodó szervezetek egymás közötti viszonyaiban tipikusan az üzem leállításából eredő bevételkiesés, az ún. Betriebsausfallsschaden formájában nyilvánul meg). Néhány példával érzékeltetve: ha a hűtőberendezés hibája miatt megromlik az áru, akkor a szerződés tárgyát képező hűtőberendezés értékcsökkenése minősül Mangelschaden-nek, míg a tönkrement áru értéke a Mangelfolgeschaden; a mérgező állateledel miatt elpusztult csorda esetében a nyilvánvalóan „hibás” takarmány kifizetett ellenértéke a Mangelschaden, míg az odavesztett állatállomány értéke a következménykár, azaz a Mangelfolgeschaden; hasonlóképpen, ha a gyártócsarnok gépsorát irányítani hivatott szoftver hibája következtében a gyártósor elemei egymással összeütköznek és a berendezés tönkremegy, akkor az alkalmatlan szoftverért kifizetett ellenérték Mangelschaden, míg a tönkrement gyártósor értéke, továbbá a használhatatlanságával összefüggő minden vagyonsökkenés, így a jövőbeli bevételkiesés Mangelfolgeschaden, következménykár.² A Mangelfolgeschaden kategóriája a BGB-ben nevesítetten nem szerepel, a bírói gyakorlat alakította ki. Jogi megítélését és jelentőségét illetően meg kell különböztetni a 2002. január 1-jén hatályba lépett kötelmi jogi reform, Schuldrechtsreform előtti, illetve azt követő jogszabályi környezetet.

1.1.1. A kötelmi jogi reform előtt

A kötelmi jogi reform előtt adásvételi szerződés (Kaufvertrag) esetén a dolog hibája miatt – a szavatossági jogok szűk körben igénybe vehető alternatívájaként³ – érvényesíthető kártérítési igény – az egységes bírói gyakorlat szerint – csak a Mangelschaden-re terjedt ki, a Mangelfolgeschaden-re nem. Ez utóbbi

² A sort lehetne folytatni: a leszállított dugók hibája miatt tönkremegy a palackozott bor, a vásárló egészségi károsodást szenved a pasztörizálatlan tejtől stb. Definíció és példák, ld.: Esser – Weyers [1992] § 6 II 2, 69. old., § 32 II 6, 268-271. old.; Larenz [1986] § 53 II b) 354-359. old.; Palandt [1992] § 276 Rdnr. 110; Schwab in Schwab – Witt [2002] 18. old.; Palandt [2003] § 280 Rdnr. 18-20.; Teichmann in: Schwab – Witt [2002] 174. old. Az Esser féle kötelmi jogi munka első kötetében a szerző különféle terminológiai változatokat idéz és vet fel, majd utal ezek pontatlanságára: Restitutions-/Kompensationsschaden, Objekts-/Vermögensfolgeschaden, Rechtsgut-/Folgeschaden, Substanz-/Vermögensfolgeschaden, végül javaslatot tesz: Verletzungs-/Vermögensfolgeschaden. In: Esser – Schmidt [1993] § 34 I 2., 244. old.

³ Garantált tulajdonság – zugesicherte Eigenschaft hiánya, vagy a hiba csalárd elhallgatása – arglistiges Verschweigen, ld. a BGB korábbi 463. §, illetve 480. § (2) bek., a hibás teljesítés egyéb eseteiben kártérítési igénnyel nem lehetett élni, csak a szavatossági jogokkal: Wandelung (kijavítás), Minderung (árleszállítás);

követelésére hiányzott tehát a jogalap, amelyet a hosszú évtizedek alatt kikristályosodott bírói gyakorlat a positive Vertragsverletzung (PVV), vagy positive Forderungsverletzung (pFV) – „pozitív szerződésszegés” jogintézményével pótolta, s ez szolgált a következménykárok miatt előterjeszhető kártérítési igény alapjául. A PVV-n alapuló kártérítési igények elévülési ideje azonban – szemben a szoros szavatossági határidőkkel, ideértve a fenti kártérítési igény érvényesítésének határidejét is⁴ – 30 év volt.⁵ A vállalkozási szerződés (Werkvertrag) szabályai lehetővé tették, hogy a jogosult hibás teljesítés esetén a szavatossági jogok mellett, a kötelezett felróható magatartása esetén mindenmű szűkítő feltétel nélkül kártérítést követeljen, amely kártérítési igény – legalábbis első látásra – átfogta a következménykárokat is. A PVV jogintézményére látszólag nem volt szükség, a következménykárok miatti kártérítési igény a szavatossági igénnyel azonos, igen rövid határidőn belül volt érvényesíthető.⁶ Az adásvételi szerződés kapcsán méltánytalannak tartotta a szakirodalom, hogy az eladó 30 évig helytállni legyen köteles a következménykárokért. A másik vizsgált szerződéstípus, a vállalkozási szerződés esetében a bíróság éppen ellenkező előjelű volt: méltánytalannak tartották, hogy a megrendelő a következménykárok megtérítése iránt csak a rövid szavatossági határidőn belül terjeszthet elő keresetet; ezért a bíróságok különbséget tettek a következménykár fogalmán belül közelebbi – nahe Mangelfolgeschaden, és távolabbi – entfernte Mangelfolgeschaden között. Az utóbbi érvényesíthetősége jogalapjának a PVV-t tekintették a maga 30 éves elévülési idejével, míg az előbbi kategóriát továbbra is a rövid határidőn belül érvényesíthető törvényi kártérítési igény alá szubszumálták.⁷ Mindez elhatárolási problémákat vetett fel, ami a bírói gyakorlat ingadozásához, kiszámíthatatlanságához vezetett: a bíróság ugyanis – annak függvényében, hogy milyen ítéletet tartott igazságosnak – esetlegesen, egyes kritikai megjegyzések szerint tetszése alapján döntötte el, hogy az adott következménykár közeli, vagy éppen távoli-e.⁸

⁴ Ld. BGB régi 477. § (1) bek.: hat hónap, ingatlan esetén egy év.

⁵ A reform előtt ez volt a BGB általános elévülési ideje, az ennél rövidebb elévülési időket a törvény nevesítetten tartalmazta, ld. régi 195. §.

⁶ Ld. BGB régi 635. és 638. §§, fél év, ingatlanon végzett munkák esetében egy év, építményeknél öt év;

⁷ Ld. ehhez Schwab in: Schwab – Witt [2002] 18. old.

⁸ Kritikai megjegyzés és példák: Larenz [1986] II. 53. b), 357.-358.; Esser – Weyers [1992] § 32 II 6 a), 268. old.; Palandt [1992] Vorbemerkung §§ 633 ff. Rdnr. 23. Egy esetben a Bundesgerichtshof a hibával közeli összefüggésben állónak tekintette, ha az épület a téves geológiai szakvélemény miatt károsodott, így a kártérítési igény az általános elévülési időn belül lett volna érvényesíthető a BGB régi 638. § szerint. Távolinak tekintette azonban az épület leégését abban az esetben, amikor az olajkályha hibás szigetelése miatt tűz keletkezett. A kártérítési igény jogalapja a PVV volt, 30 éves elévülési idővel. Az elhatárolási kritériumok igen változatosak voltak a közzétett ítéletek-

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a hibás teljesítéssel okozott következménykárok mind a bekövetkezés valószínűsége, mind pedig a kár összegszerősége szempontjából szinte felmérhetetlen kockázatot jelentettek a felek számára, ami e károk biztosítását is jelentősen megnehezítette, vagy éppen megdrágította. Ehhez járultak hozzá a különböző elévülési időkkel összefüggő méltánytalanságok. A problémán összességében a jó szándékú és igazságosságra törekvő bírói gyakorlat sem tudott segíteni, mivel az új részkategóriák a Mangelfolgeschaden fogalmi körén belül csak fokozták a következménykárokhoz és érvényesíthetőségükhöz kapcsolódó jogbizonytalanságot. Alappal várta tehát a jogkereső közönség a kötelmi jogi reformtól a probléma átfogó rendezését.⁹

---

ben és a szakirodalmi állásfoglalásokban, pl.: érdekmérlegelés, érdekkör, méltányos kockázatelosztás, a mű „működési, vagy hatótere – Funktionsbereich”. A közeli és távoli következménykárok elhatárolásának kérdése különösen hangsúlyosan merült fel nagyszabású építési projektek esetében. Nem meglepő hát, hogy a legtöbb közzétett jogeset építési szerződéssel kapcsolatos jogvitában keletkezett, amely jogvitákat igen gyakran a jogszabálynak nem minősülő, de mintaszabályzatként tipikusan az építési szerződés részévé tett VOB, azaz Verdingungsordnung für Bauleistungen (Építészügyi Szabályrend) alapján döntöttek el a bíróságok. Eszerint távoli következménykárról akkor van szó, ha a teljesítés tárgyán kívül, a megrendelő egyéb vagyontárgyaiban, de a hibával ok-okozati összefüggésben bekövetkezett kár közvetetten és időben később jelentkezik, például ilyen a pincében található szőnyegek elázása, ha a kötelezett hibás teljesítése folytán beázik az épület; ha a hibás teljesítés következtében a szomszéd igényt érvényesít a megrendelővel szemben; ha a biztonsági berendezés hibája miatt betörnek a helységbe és onnan vagyontárgyakat tulajdonítanak el. Közeli a következménykár akkor, ha az a hibával közvetlenül összefügg és időben a teljesítéstől nem túl távol következik be, például ha a szigetelés hibája miatt beázik a tapéta; vagy ha a föld alatti tüzelőolaj-tartály lukas és a tüzelőolaj a talajvizet szennyezi, úgy az ennek kiküszöbölésével összefüggő költségek; ha a hibás teljesítés végett a megrendelő nem tudja bérbe adni az ingatlant és ezért bevételkiesést szenved, illetve ha ő maga nem tudja használatba venni azt és ezért szállodába kényszerül; de közeli következménykárnak minősülnek a hiba kivizsgálásával, szakvélemények beszerzésével járó költségek is. Ld. Ingenstau – Korbion [1993] VOB/B § 13, 4. Rdnr. 284-290., 1792-1794. old.

⁹ E tanulmánynak nem célja, hogy a német kötelmi jogi reformot bemutassa, irodalma Németországban bőséges, ld. pl. az irodalomjegyzékben megjelölt, a Deutsches Anwaltsinstitut által kiadott művet, vagy a Martin Schwab és Carl-Heinz Witt szerkesztésében megjelölt tankönyvjellegű kiadványt. Magyar nyelven ld. Csizmazia Norbert összefoglaló elemzését az irodalomjegyzékben.

1.1.2. A kötelmi jogi reform után

A kötelmi jogi reform – a fogyasztói adásvételről szóló 1999/44/EK irányelv megoldásait alapul véve – jelentősen átalakította többek között a BGB szerződésszegésre vonatkozó általános szabályait (Leistungsstörungsrecht), illetve az adásvételi és a vállalkozási szerződés szabályait is, s egyúttal összhangba hozta egymással e jogszabályhelyeket. A szerződésszegési jog egységes általános alapfogalma a Pflichtverletzung, azaz a kötelezettségszegés lett. Valamennyi kötelezettségszegés kártérítési igényt alapoz meg, amely szabályai a BGB új 280. skk. §§-ban találhatók; illetve valamennyi kötelezettségszegés – bizonyos feltételekkel – a jogosult elállásához vezethet, a BGB új 323-326. §§-i szerint. A kötelezettségszegés állhat a teljesítéssel (főszolgáltatással) kapcsolatos kötelezettség megszegésében (Verletzung leistungsbezogener Pflichten) ezek a: lehetetlenülés (Unmöglichkeit), a késedelem (Leistungsverzögerung), a hibás teljesítés (Schlechterfüllung), valamint a szolgáltatásra vonatkozó mellékkötelezettség, pl. tájékoztatási kötelezettség megszegése (Verletzung leistungsbezogener Nebenpflichten); illetve nem a teljesítéssel (főszolgáltatással) kapcsolatos kötelezettség megszegésében (Verletzung nicht-leistungsbezogener Pflichten) is. Hibás teljesítés esetén a szavatossági igények (összefoglaló néven Nacherfüllung, azon belül kijavítás – Nachbesserung, kicserélés – Nachlieferung) – a fogyasztói vételről szóló irányelv hierarchiáját át- és alapul véve – megelőzik a kártérítési igényt és az elállási jogot, ez utóbbi hatalmasságok gyakorlásához főszabályként a szavatossági igények teljesítésére szabott póthatáridő tűzése szükséges.¹⁰

A szerződésszegéshez kapcsolódó kártérítési igény alapnormája a BGB új 280. §-a. Az (1) bekezdés szerint a hitelező a szerződésszegésből eredő kárainak megtérítését követelheti, kivéve, ha az az adósnak nem volt felróható.¹¹ A (2) és (3) bekezdések arra utalnak, hogy a következő szakaszok (281-283. §§) az egyes, a főszolgáltatásra vonatkozó szerződésszegések esetén a kártérítési igény érvényesíthetőségéhez további tényálláslemek megvalósulását kívánják meg. Az egyéb – nem a szerződésben kikötött főszolgáltatás teljesítésére vonatkozó – kötelezett-

¹⁰ Kivéve, ha a kötelezett a teljesítést komolyan és véglegesen megtagadja, ha különleges körülmények fennállása folytán, vagy a felek kölcsönös érdekeire tekintettel póthatáridő tűzése nem indokolt [BGB 281. § (2) bek.]; illetve ha a kötelezett a szavatossági igény teljesítését megtagadja, vagy a jogosulttól annak elfogadása nem várható el, vagy a szavatossági teljesítés nem sikerül, különösen a második sikertelen (kijavítási) kísérlet után (BGB 440. §, 636. §.).

¹¹ 280 § (1) „Verletzt der Schuldner eine Pflicht aus dem Schuldverhältnis, so kann der Gläubiger den Ersatz des hierdurch entstehenden Schadens verlangen. Dies gilt nicht, wenn der Schuldner die Pflichtverletzung nicht zu vertreten hat”.

ségek megszegéséből eredő károk megtérítését azonban az (1) bekezdés alapján, további feltételek nélkül lehet követelni. A PVV bírói gyakorlat által kialakított kategóriáját tehát a BGB-ben nevesített kártérítési jogalaként a 280. § (1) bek. váltotta fel.

A következménykárok tekintetében a kötelezettségszegés nem a hibás teljesítés maga, hanem a kötelezett azon – önálló, nem a főszolgáltatásra vonatkozó – kötelezettségének nem teljesítése, miszerint köteles megóvni a jogosultat attól, hogy a teljesítéssel összefüggésben személyében vagy vagyonában károsodás érje. A kötelezett tehát – Mangelfolgeschaden bekövetkezése esetén – e „védelmi kötelezettségét” (Schutzpflicht) szegi meg, amely a BGB 241. § új (2) bek. ben nevesítetten is helyet kapott (mindegyik fél köteles a másik fél jogait, vagyontárgyait és érdekeit figyelembe venni¹²). Az e kötelezettségszegéssel okozott valamennyi (következmény)kár megtérítése iránti igény, ideértve az elmaradt hasznot is közvetlenül érvényesíthető tehát a 280. § (1) bek. alapján.¹³

A jogalkotó a BGB 195. § szerinti általános elévülési időt 30 évről 3 évre szállította le, a szavatossági jogok érvényesítésének határidejét, főszabályként – a fogyasztói adásvételről szóló irányelv megoldását általánossá téve – hat hónapról két évre emelte fel.¹⁴ A Mangelschaden érvényesítésének határideje tehát két év, a Mangelfolgeschaden esetében az elévülési idő három év lett. Ezzel megszűnt két kárfajta érvényesítési határideje tekintetében fennállt méltánytalan különbség. Felmerülhet, hogy ezáltal a Mangelschaden és a Mangelfolgeschaden közötti elhatárolás végképp elvesztette jelentőségét.¹⁵

Ez azonban nincs így. A Mangelschaden érvényesítésének előfeltétele főszabály szerint megfelelő póthatáridő tűzése a hiba kiküszöbölésére, s csak ennek eredménytelen eltelte után lehetséges a teljesítés helyett kártérítést követelni (Schadenersatz statt der Leistung – 281. §). A közvetlenül a 280. § (1) bek.-én alapuló kártérítési igényeknél póthatáridő tűzése nem szükséges. Fel kell hívni továbbá a figyelmet a BGB új 199. § (2) bekezdésére, amely az élet, testi épség,

¹² 241. § (2) „Das Schuldverhältnis kann nach seinem Inhalt jeden Teil zur Rücksicht auf die Rechte, Rechtsgüter und Interessen des anderen Teils verpflichten.”

¹³ A levezetés forrása: Schwab in: Schwab – Witt [2002] 10. old., 18-19. old.; Mattheus in Schwab – Witt [2002] 70., 77. old.; Schubel in Schwab – Witt [2002] 142-144. old.; Teichmann in: Schwab – Witt [2002] 172-175. old., ugyanígy: Palandt [2003] § 280 Rdnr. 18-20., § 437. Rdnr. 9.

¹⁴ Adásvételnél ld. 437. § illetve 438. § (1) bek., vállalkozási szerződésnél 634. § illetve 634a. § (1) bek.

¹⁵ Ld. Preussner in DAI [2002] II/13. old.

egészség (valamint a szabadság) megsértésén alapuló kártérítési igények tekintetében a reform után is fenntartja a 30 éves elévülési határidőt.¹⁶ A Mangelfolgeschaden tipikus formája a testi épségben, egészségben bekövetkező kár. Az elhatárolás tehát továbbra is jelentős szerepet játszik, igaz „elegendő” a jövőben Mangelschaden és a Mangelfolgeschaden között különbséget tenni, a közeli és a távoli következménykárok közötti differenciálás – ebben a direkt formában – valóban értelmét veszítettnek tűnik.¹⁷

1.2. A következménykárok fogalma a magyar jogban

A hibás teljesítésből eredő következménykárokat így, explicite a Ptk.-ban sem találjuk meg, ugyanakkor a bírói gyakorlat és a szakirodalom ismeri és alkalmazza ezt a fogalmat. A GK 41. sz. állásfoglalás indokolása különbséget tesz a hiba folytán egyéb vagyontárgyakban, illetve magában a szolgáltatott dologban bekövetkezett kár között.¹⁸ Kemenes István a minőségi hibából eredő érdeksérelmeket következőképpen csoportosítja: a teljesítési érdek sérelme (a hiba valamilyen módon csökkenti a dolog forgalmi értékét, használhatóságát); személyi károk (a hiba olyan okfolyamatot indít el, amely az élet, egészség, testi épség sérelméhez vezet); dologi károk (a hiba folytán a jogosult más vagyontárgyai károsodnak); költségek (melyeket a hibás teljesítés további hátrányos következményeinek megelőzése, kiküszöbölése érdekében eszközöl a jogosult); s végül az elmaradt haszon jellegű károk; az utolsó négy kategóriát összefoglalóan következménykárnak nevezi.¹⁹ Patassy Benedek e károokra a járulékos kár fogalmát használja, s példával is megvilágítja: ha a hibás televízió felrobban és kiég a lakás, akkor a kötelezett a televízióért szavatossági alapon, a lakásban

¹⁶ 199. § (2) „Schadensersatzansprüche, die auf der Verletzung des Lebens, des Körpers, der Gesundheit oder der Freiheit beruhen, verjähren ohne Rücksicht auf ihre Entstehung und die Kenntnis oder grob fahrlässige Unkenntnis in 30 Jahren von der Begehung der Handlung, der Pflichtverletzung oder dem sonstigen, den Schaden auslösenden Ereignis an.”

¹⁷ Schwab in: Schwab – Witt [2002] 19. old., illetve Schubel in: Schwab – Witt [2002] 143-144. old.

¹⁸ „A Ptk. 310. §-ában foglalt felelősségi szabály a "hibás teljesítésből eredő" kárra vonatkozik. Ebből következően csak akkor kerülhet alkalmazásra, ha olyan kár van, amely a hibás teljesítésből ered. Ez a kár lehet olyan, amely a hibás teljesítés folytán egyéb vagyontárgyakban – vagy ezekben is – keletkezik (pl. a hiba robbanást idéz elő, a vagyontárgyak megrongálódnak, sérülés következik be). De lehet a hiba folytán magában a szolgáltatott dologban bekövetkezett kár (pl. a szolgáltatott dolog megrongálódása, értékcsökkenés, a kijavítás költsége).”

¹⁹ Kemenes [1992] 14-15. old., 21-22. old.

keletkezett károkért kártérítési alapon felel.²⁰ Hasonlóan fogalmaz Gadó Gábor, eszerint következmény-, vagy tapadó kárról akkor van szó, ha a hibás teljesítés csupán oka a kár bekövetkezésének, amely állhat személyi sérülésben, egyéb vagyontárgyakban, a felmerült költségekben, vagy elmaradt haszonban. E kár megmutatkozhat olyan formában is, hogy a jogosult maga is felelőssé válik (helyesebben inkább szerződésszegést követ el) másokkal szemben a kötelezett hibás teljesítése miatt. A bírói gyakorlatból vett példái szerint: a jogosult a gép hibája miatt termelés kiesést szenved, a vetőmag csiraképtelensége miatt kiesik a termés,²¹ a vízvezeték hibás szerelése miatt átázik a fal; a növendékállatok fertőzöttsége az állatállomány pusztulásához vezet.²² Salamonné Solymosi Ibo-lya szintén a következményes, vagy tapadó kár kifejezést használja, méghozzá a szavatossági igénnyel ki nem küszöbölhető károkra vonatkozóan.²³

A következménykár, járulékos kár, többletkár, tapadó kár szinonimaként jelenik meg tehát a hazai szakirodalomban, de valóban ugyanazt jelentik-e ezek a kifejezések? Vékás Lajos az előreláthatósági klauzulát elemző és amellet érvelő tanulmányában, úgy tűnik, mást ért tapadó és a következménykárok alatt. Mint rámutat: *„A külföldi joggyakorlat tapasztalatai és a jogirodalmi nézetek is egyértelműen arra mutatnak, hogy az előreláthatósági elv elsősorban az elmaradt hasznok és a következménykárok megtérítésénél játszik majd szerepet. b) Külön megfontolást igényel, hogy – az UCC mintájára – kivegyük az előreláthatósági klauzula hatóköréből azt az esetet, amikor a jogosult a szolgáltatás hibáját magát kívánja kártérítés formájában (és nem szavatossági igényként) reparáltatni a szerződésszegő féllel. Erre a kárformára ugyanis ... az előreláthatósági klauzula nem illik. Megjegyzendő, hogy ez a probléma jelentősen kisebb körre szorul vissza, ha az új Polgári Törvénykönyv ... a szóban forgó „tapadó” károkat csak a kellékszavatossági határidő alatt és nem az általános elévülési időn belül engedi érvényesíteni.”*²⁴ Az idézet szerzője tehát a tapadó kár fogalmát a Mangelschaden-nel, a teljesítési érdek sérelmével látszik azonosítani, míg következménykár fogalmát a Mangelfolgeschaden értelmében használja. E disztinkció jelenik meg az új Ptk. koncepciójában is: *„Az új Ptk. kifejezetten korlátozza a hibás teljesítésből eredő kártérítési igény mértékét a szavatossági*

²⁰ Patassy [1998] 606.

²¹ BH 1986/460.

²² Gadó in: Petrik (szerk.) [1989] 75-78. old.

²³ Salamonné [1986] 338-341. old.

²⁴ Vékás [2002] 522. old., kihagyások tölem, de korábban is, ld. 519. old.; az 518. oldalon a tapadó károkat a rejtett hibából eredő kárkövetkezésmennel látszik azonosítani, ugyanitt azonban ugyanebben az összefüggésben a hibás teljesítés következménykárait is említi.

jogokkal nem reparálható – és ezért a szavatossági határidők lejárta után, az általános elévülési időn belül érvényesíthető – „következménykárokra”... A hatályos jog szerint ugyanis azzal lehet érvelni a szavatossági igény („tapadó károk”) kártérítés formájában (az általános elévülési időn belül) történő érvényesíthetősége mellett, hogy a jogosult helyzete a kártérítési igény érvényesítésénél – a kötelezett könnyebb kimentési lehetősége folytán – terheesebbé válik.”²⁵

A terminológiai bizonytalanság elkerülése érdekében a továbbiakban következménykároknak nevezzük mindazon károkat, amelyek a teljesítési érdeken túlmenően, (vagyis a hiba folytán a szerződés tárgyában beálló értékcsökkenésen kívül) személyében, vagy vagyonában bármilyen formában éri a jogosultat, s amelyek a szavatossági igényeknek nem képezik tárgyát. Ebben az általunk elfogadott értelmezésben a Mangelfolgeschaden és a hibás teljesítésből eredő következménykár fogalma megegyezik.²⁶

Ha a következménykár fogalma így nevesítetten nem is szerepel a Ptk.-ban, a kárfajták között találunk olyanokat, amelyek tipikusan következménykárok: ilyen a 355. § (4) bek.-ből az elmaradt vagyoni előny; a hátrány csökkentésének, kiküszöbölésének költségei; vagy a 358. §.-ban szabályozott hozzátartozók tartáspótló járadéka. Hibás teljesítéshez kapcsolódó következménykár lehet nem vagyoni kár is, helyesebben, ha a hibás teljesítés nem vagyoni sérelmet okoz a jogosultnak, az csak következménykárként fogható fel.²⁷

²⁵ Koncepció [2003] Negyedik könyv, második rész, IX. fejezet, 5. bc), 99. old.

²⁶ A következménykárt el kell határolni az ún. közvetett kár fogalmától is, amelyet inkább a deliktuális felelősségi, szerződésen kívüli kártérítési jogban használ a szakirodalom. Közvetett kárról ugyanis akkor lehet beszélni, ha a károkozó magatartás folytán több káresemény következik be, amelyek az ok-okozati láncolatban közelebb, illetve távolabb helyezkednek el. Valójában tehát az ok-okozati láncolatban távolabb elhelyezkedő, áttételesebb káresemények foghatók fel közvetett kárként. A közvetett kár jellemzője továbbá, hogy az elsődleges káresemény mintegy véletlenszerűen válik további káresemények okává; az események legfeljebb a károkozás eszmei pillanatában, illetve az igényérvényesítés szakaszában találkoznak, majd újból szétválhatnak, egymástól függetlenül zajlanak tovább. Ld. Fuglinszky – Menyhárd [2003] 283. old. A következménykár a szerződésszegéshez kapcsolódó és ennél szűkebb fogalom, bár tény, hogy a kár bekövetkezése a hiba keletkezéséhez képest ontológiai szempontból közvetett.

²⁷ Köles Tibor in: Petrik (szerk.) Kommentár 506/8. old. illetve ugyanő Petrik (szerk.) [1993] 252. old.

A hibás teljesítésből eredő kártérítési igény jogalapja a Ptk. 310. §-a.²⁸ A magyar kártérítési jog a teljes kártérítés elvén alapul, amely lényegében azt jelenti, hogy amennyiben a tényállási elemek megvalósulnak (esetünkben a hibás teljesítés, a kár, az ok-okozati összefüggés és a felróhatóság), úgy a károkozó a teljes kárt köteles megtéríteni függetlenül attól, hogy annak előidézésében a felróhatóság (korábban: vétkesség) milyen foka terheli, vagyis a kártérítés mértéke a vétkesség fokától (elvileg) független.²⁹ Következésképpen a hibás teljesítéssel okozott következménykárok megtérítése (is) a 310. § alapján követelhető.³⁰

A dolog hibája maga, mint kár és a következménykár elhatárolása a magyar polgári jogban sem (volt) mellékes. A szakirodalom élesen bírálta ugyanis az 1978.-as Ptk. reform azon újítását, miszerint a 310. § alapján nem csak a következménykárok, hanem a dolog hibája, mint kár is követelhető, vagyis hogy a 310. § lehetőséget ad a szavatossági igénnyel azonos tartalmú kártérítési igény előterjesztésére az általános elévülési időn belül.³¹ A GK 41. számú állásfoglalás gazdálkodó szervezetek egymás közötti viszonyában mégis további feltételekhez köti a szavatossági igénnyel azonos tartalmú kártérítési igény (vagyis a Mangelschaden) érvényesítését,³² s láttuk, hogy az új Ptk. koncepciója a Mangelschaden körét teljes mértékben ki akarja venni a hibás teljesítéshez kapcsolódó kártérítési igény hatálya alól, így az csak a következménykárokra vonatkozna.

²⁸ Ugyanakkor figyelembe kell venni a Ptk. 318. § (1) bek.-t, amely a szerződésszegéssel okozott károk megtérítésére a szerződésen kívüli károkozás szabályainak alkalmazását írja elő. Ezen utaló szabály a helyeselendő többségi álláspont szerint nem vonatkozhat a Ptk. XXX. fejezetében foglaltakra, vagyis a speciális felelősségi alakzatokra. Ld. Gadó in: Petrik (szerk.) [1989] 77. old.; Menyhárd [2000] 140-142.; alkalmazásuk mellett mégis Benedek in: PTKM [1999] 971. old.

²⁹ Ld. pl. Kemenes Béla in PTKM [1999] 917. old., vagy Szalma [1998] 184. old.

³⁰ Ez következik a contrario a GK 41. sz. állásfoglalásból is, amely hipotetikusán fogalmaz: ha a kártérítési igény a szavatossági igénnyel azonos tartalmú. Eszerint lehet nem azonos tartalmú, ami csak a következménykárokra utalhat.

³¹ Az 1977-es reform előtt a Ptk. 307. §-a – a törvényjavaslat indokolásából leszűrhetően – csak a szavatossági jogokkal nem reparálható károk, vagyis a következménykárok megtérítését tette lehetővé. Ld. ehhez Patassy [1988] 392. skk. old.; utal rá Salamonné [1986] 338. skk. old.

³² „I. ... Ha a kártérítési igény a szavatossági igénnyel azonos tartalmú, az a szavatossági határidők eltelte után gazdálkodó szervezetek egymás közötti viszonyában általában akkor lehet megalapozott, ha a jogosultat nem terheli mulasztás abban, hogy a hibás teljesítést e határidőkön belül nem ismerte fel, illetőleg ha a kötelezett magatartása vagy egyéb ok folytán a jogosult indokoltan volt olyan felletevésben, hogy a hibás teljesítést orvosolták, vagy orvosolni fogják. II. A jogosult és a kötelezett magatartásának megítélésénél számításba kell venni a gazdálkodó szervezetekkel szemben a szakértelem és a gondosság tekintetében támasztható magasabb követelményeket is.”

1.3. Részkövetkeztetés

A hibás teljesítéssel okozott következménykárok, Mangelfolgeschaden fogalmát nevesítetten sem a BGB, sem a Ptk. nem tartalmazza, önállóan, elkülönítve nem szabályozza, de mindkét országban kimunkálta ezen – elhatárolási nehézségekkel szükségképpen együtt járó – kategóriát a bírói gyakorlat és a szakirodalom, ha más jogi környezetben, részben eltérő jogalkalmazási probléma megoldását keresve is. A fogalom a hibás teljesítéssel ok-okozati összefüggésben keletkezett, a jogosult személyét, egyéb vagyontárgyait, illetve vagyonát (ideértve az elmaradt vagyoni előnyt is) érintő károkat fedi, amelyek nem azonosak a kárként is felfogható és összezszerűsíthető hibával magával és nem képez(het)ik szavatossági igények tárgyát. A kárfogalom egyes elemei (hibás teljesítés esetén) egyértelműen következménykárok (költségek, elmaradt vagyoni előny, tartást pótló járadék). E károk részben nem láthatók, nem kalkulálhatók előre, hiszen például a jogosulti létesítmény értékéhez viszonyítva jelentéktelen értékű dolog önmagában csekély hibája is rendkívül nagy anyagi veszteséget okozhat. (Egy hibás relé miatt üzemzavar következik be az erőműben, minek következtében azt napokra, hetekre le kell állítani. A fogyasztók elektromos áram nélkül maradnak, illetve az áramot máshonnan, lényegesen nagyobb költséggel kell beszerezni.)

A német jogban az igény dogmatikai szempontból immár nem a hibás teljesítés, hanem egy önálló, nem szorosan a főszoolgáltatáshoz kapcsolódó kötelezettség (a jogosult érdekeinek védelme, károsodástól való megóvása) megszegésének jogkövetkezménye. A magyar jogban e károk megtérítésének jogalapja a 310. §, a kártérítési igény a hibás teljesítés jogkövetkezménye. Mindkét jogrendszerben tényállási elem a kötelezett felróható magatartása (Vertretenmüssen, illetve az adott helyzetben általában elvárhatóság mércéje).

2. A hibás teljesítéssel okozott következménykárok közvetlen kizárása, korlátozása – felelősségkizáró klauzulák

Mivel a BGB és a Ptk. a következménykárokat nem szabályozza önállóan, e károokra a (szerződéses) kártérítési jog általános szabályai az irányadóak. Ugyanez igaz a kártérítési felelősség kizárása, korlátozása szempontjából is, vagyis a kötelezett felelősségét mindennemű kárfajta tekintetében azonos feltételek mellett zárhatja ki, illetve korlátozhatja. Az elemzés következő lépése tehát az általános felelősségkizárási szabályok vizsgálata, annak tükrében, hogy azok alkalmazása milyen eredményre vezet a következménykárok tekintetében.³³

³³ Menyhárd Attila a témában írt átfogó tanulmányában foglalkozik a felelősségkizárás és a szerződéses kötelezettséget meghatározó, definitív kikötések elhatárolási problémájával. Egyet lehet érteni következtetéseivel és a bírói gyakorlattal, miszerint a szer-

Az e károkért való felelősség kizárása, illetve korlátozása kapcsán figyelemmel kell lenni a polgári jog egy immár axiómaként kezelt, de legalábbis uralkodó állásponttá vált tendenciájára, mely szerint „A kereskedelmi (üzleti) forgalom keretében szerződések esetében ugyanis a szerződésszegés kárkövetkezményeinek telepítése elsősorban kockázatelosztást és nem valamely egyéni hiba represszióját jelenti. Míg a hagyományos felelősségi értékelés az individuális emberi hibát (culpát, vétkességet) szankcionálja, addig a kereskedelem (az üzleti élet) magánjogi szerződéseinek körében az ilyen megközelítés céltalan. ... A szerződés bonyolítása során elkövetett magatartások személytelemmé válnak.”³⁴

A hibás teljesítéssel okozott következménykárok kezelésére talán valóban alkalmasabbak a megfelelő kockázatelosztásra törekvő szabályok, mint a hagyományos felelősségi kategóriák. Jelenleg azonban a Ptk.-ban, ahogy a BGB-ben is a kockázatelosztási elvek a felelősségi szabályok alkalmazása során törnek maguknak utat, a kockázatelosztás a szempontjai a kár jellegéhez és a felróhatóság fokához igazodó felelősségi, felelősségkizárási előírások „köntösében” jelentkeznek és érvényesülnek.

2.1. A felelősségkizárás lehetősége a német jogban

2.1.1. Felelősségkizárás, korlátozás egyedi szerződésben

A BGB 276. § (3) bek. szerint a szándékos magatartásért való felelősséget nem lehet előre kizárni.³⁵ Ebből az következik, hogy a felróhatóság enyhébb szintjéért, nevezetesen a gondatlanságért, mind a durva, mind az egyszerű gondatlanságért (grobe und einfache Fahrlässigkeit) való felelősséget ki lehet zárni. Figyelemre méltó, hogy a német bírói gyakorlat kivételesen elismeri a hallgatólagos felelősségkizárás lehetőségét is, amelyet azonban szűken kell értelmezni, így az csak az egyszerű gondatlanságért való felelősség kizárására terjedhet ki,

---

zódés fő tárgyát, a felek jogait és kötelezettségeit, a szerződésszegés terjedelmét és határait (pl. hogy mi minősül hibának) meghatározó kikötéseket általában nem lehet felelősségkizáró kikötésnek tekinteni; a burkolt felelősségkizárást pedig különös gonddal, a jogszabály egyéb tartalmi korlátokat felállító rendelkezései tükrében az eset összes körülményeire tekintettel kell vizsgálni. A német jogban: BGB 138. § Sittenwidriges Rechtsgeschäft, Wucher, 242. § Leistung nach Treu und Glauben; a magyar jogban: Ptk. 200. § (2) bek. jogszabály megkerülésére irányuló, vagy nyilvánvalóan a jó erkölcsbe ütköző szerződés, etc. Az elhatárolási problémák és szempontok kapcsán ld. részletesen Menyhárd [2000] 126-132., illetve 156. old.

³⁴ Koncepció [2003] Negyedik könyv, második rész, IX. fejezet, 5. a), 98. old., kihagyások tölem.

³⁵ A törvénytöredék az erlassen, elengedni kifejezést használja: „Die Haftung wegen Vorsatzes kann dem Schuldner nicht im Voraus erlassen werden.”

a durván gondatlan magatartásért való felelősség kizárására nem vezethet. A hibás teljesítéssel okozott következménykárok esetében, különösen az üzleti szféra szerződéses viszonyaiban e hallgatólagos felelősségkizárás aligha jöhetne szóba.³⁶

A következménykárokért való felelősség kizárása szempontjából meg kell vizsgálni a BGB (részben) új 444., illetve 639. §§-it. Az előbbi az adásvételi, az utóbbi a vállalkozási szerződés esetében tiltja a jogosult jogainak korlátozását és kizárását, ha a kötelezett a hibát csalárdul elhallgatta, vagy a szolgáltatás meghatározott állapotáért, minőségéért, tulajdonságáért (Beschaffenheit) garanciát vállalt.³⁷ A szabály a 437., illetve a 634. §§-ra utal, amely szabályok a jogosultat hibás teljesítés esetén megillető jogokat sorolják fel. Kérdéses lehet, hogy a felelősségkizárás e szűkítése vonatkozik-e a következménykárokra, tekintettel arra, hogy a következménykárokért való felelősség alapja dogmatikai

³⁶ A hallgatólagos felelősségkizárás két körülményből vezethető le: vagy a felek valamely ráutaló magatartása alapozza meg, vagy pedig a kiegészítő szerződésértelmezés (ergänzende Vertragsauslegung) útján lehet arra következtetésre jutni, hogy amennyiben a kérdéses káresemény a felek között szóba került volna, úgy a kötelezett ezt kezdeményezte, a jogosult pedig abba beleegyezett volna. A hallgatólagos felelősségkizárás megítélése igen bonyolultnak tűnik. Főleg olyan esetekhez látszik kapcsolódni, amikor pl. a károsult az adott káresemény szempontjából biztosítva van, illetve arra biztosítást köthetne, míg a károkozó kötelező felelősségbiztosítása jogszabálynál fogva az adott kárra nem terjed ki; vagy amikor a jogviszonyban ügyletkötést előkészítő (vásárló a próbaúton kárt okoz a gépkocsiban); vagy ingyenes, szívességi elem van (a szomszéd segít a költözésnél, az ittas vezető kísérője, barátja átveszi a volánt és így okoz kárt a gépkocsiban), illetve, ha a károkozó éppen a károkozás során gyakorlat, tanul valamilyen tevékenységet, folyamatot (gépjárművezető-tanuló kárt okoz az autósiskola járművében). Ld. számtalan példával Palandt [2003] § 276 Rdnr. 35-36., § 254. Rdnr. 70-73., Heiner Beckmann in: DAI [2002] 20.-21. old., Esser – Schmidt [1993] 8. old. Egyébiránt a 276. § (3) bek. kiegészítéseként is felfogható a 278. §, amely a törvényes képviselőért, illetve a teljesítési segédért való felelősséget szabályozza. A 2. mondat szerint a törvényes képviselő és a teljesítési segéd tekintetében a 276. § (3) bek. nem alkalmazható, vagyis a teljesítési segédért való felelősséget még annak szándékos magatartása esetén is ki lehet zárni. Anélkül, hogy a teljesítési segéd fogalmának széleskörű elemzését ismertetnénk, utalni kell mégis arra, hogy a jogi személy alapszabály, alapító okirat, társasági szerződés szerinti képviselője, szerve nem minősül teljesítési segédnek, így az e személyek tevékenységéért való felelősség – mivel az ő magatartásuk közvetlenül „beszámít” a kötelezett terhére – a 276. § (3) bek. szerint csak a szándékosság határáig korlátozható. Palandt [2003] § 278 Rdnr. 6, 42, illetve § 31. Rdnr. 6, ugyanígy a közkereseti társaságnál (oHG, offene Handelsgesellschaft).

³⁷ „Auf eine Vereinbarung, durch welche die Rechte des Käufers/Bestellers wegen eines Mangels ausgeschlossen, oder beschränkt werden, kann sich der Verkäufer/Unternehmer nicht berufen, wenn er den Mangel arglistig verschwiegen oder eine Garantie für die Beschaffenheit der Sache/des Wekrs übernommen hat.”

szempontból (a korábban leírtak szerint) immár nem a hibás teljesítés, hanem egy önálló – a jogosultat károsodástól való megóvásra irányuló – kötelezettség megszegése. Az áttekintett német szakirodalom e kérdéssel nem foglalkozik. Mind formai, mind érdemi érvek szólnak mégis e szabály alkalmazása mellett a következménykárokért való felelősség tekintetében is. A 437. illetve 634. §§ egyfelől nevesítetten utalnak a Mangelfolgeschaden-ért való felelőséget megalapozó 280. §-ra. Másrészt a fenti dogmatikai levezetés ellenére sem tekinthetünk el attól a tény- és részben jogkérdéstől, hogy a következménykár bekövetkezésére valójában a szolgáltatás hibája miatt került sor. Ellenkező értelmezés arra az aligha kívánatos eredményre vezetne, hogy a kötelezett a következménykárokért való felelősségét akkor is kizárhatná, ha a hibát elhallgatta, illetve ha kifejezetten garanciát vállalt a szolgáltatás valamely tulajdonságáért. E felelősségkizárási tilalmat – véleményem szerint – irányadónak kell tekinteni a következménykárokért való felelősségre is. A szabály alkalmazása csak akkor látszik megalapozottnak, ha a következménykár éppen a garantált tulajdonság hiánya, illetve az elhallgatott hiba miatt következett be; ha a kár bekövetkezéséhez a szolgáltatás más hibája vezet, a felelősség kizárását a 444. és 639. §§-ok nem látszanak tiltani. Végül megjegyzendő, hogy a felelősségkizárás korlátai fogyasztói adásvételnél is ugyanezek.³⁸

2.1.2. Felelősségkizárás, korlátozás általános szerződési feltételekben

A BGB 309. § 7. pontja kis változtatással a korábbi általános szerződési feltételekről szóló törvény (AGBG) 11. § 7. pontjának felel meg. Előrebocsátandó, hogy e felelősségkizárási lehetőséget szűkítő szabály a 310. § (1) bek. értelmében csak fogyasztói szerződésben alkalmazandó, nem fogyasztók egymás közötti viszonyában csak akkor, ha a kizárás kimeríti a 307. §-ban található generálklauszula feltételeit. A 7. pont a felelősségkizárás lehetőségét az általános szerződési feltételekben két irányban szűkíti. Megtilt mindennemű felelősségkizárást, korlátozást az életet, a testi épséget, illetve egészséget ért (legalább egyszerű gondatlansággal okozott) károkért mind az általános szerződési feltételek alkalmazója, mind pedig annak törvényes képviselője, illetve teljesítési segédje vonatkozásában.³⁹ Nem lehet továbbá kizárni és korlátozni a felelőséget

³⁸ Ld. BGB 475. § (3) bek.

³⁹ a) pont: „*ein Ausschluss oder eine Begrenzung der Haftung für Schäden aus der Verletzung des Lebens, des Körpers oder der Gesundheit, die auf einer fahrlässigen Pflichtverletzung des Verwenders oder einer vorsätzlichen oder fahrlässigen Pflichtverletzung eines gesetzlichen Vertreters oder Erfüllungsgehilfen des verwenders beruhen;*” a szabály annyiban tér el az AGBG korábbi 11. § 7. pontjától, hogy immár az egyszerű gondatlansággal okozott személyi károk tekintetében sem lehet kizárni, vagy korlátozni a felelőséget, vagyis ahogy említettük: személyi károk esetében erre egyáltalán nincs lehetőség.

egyéb károkért sem, ha azokat (szándékosan), vagy durva gondatlansággal az ÁSZF alkalmazója, törvényes képviselője vagy teljesítési segédje okozta.⁴⁰ Fogyasztói szerződésben alkalmazott ÁSZF-ben tehát a személyi károkért való felelősséget egyáltalán nem, az egyéb (szükségképpen vagyoni) károkért való felelősséget pedig csak az egyszerű gondatlanság határáig lehet kizárni. A szabály nyilvánvalóan átfogja a következménykárokért való felelősséget is, s kiterjed minden olyan szerződéses kikötésre, amely burkoltan a kártérítési felelősség kizárására irányul.⁴¹ A fenti szabályok a BGB 310. § (3) bek. 2. pont szerint akkor is alkalmazandóak, ha az előre megszövegezett szerződési feltételeket csak egy ízben kívánják alkalmazni, de a tartalom kialakítására a fogyasztó nem lehetett befolyással.

Nem fogyasztói szerződésben a fenti tilalom csak akkor érvényesül, ha a felelősségkorlátozás, kizárás kimeríti a jogosultnak a Treu und Galuben elvével szembehelyezkedő indokolatlanul hátrányos helyzetbe hozatalának törvényi kategóriáját a BGB 307. § szerint. Ez különösen akkor valósul meg, ha a (felelősségkizáró) kikötés nem egyeztethető össze azon törvényi szabályozás alapgondolatával, amelytől eltér, illetve, ha a szerződés természetéből eredő lényeges jogokat és kötelezettségeket olymértékben korlátoz, hogy az veszélyezteti a szerződés céljának elérését.⁴² Annak megítélését, hogy egy felelősségkizáró, korlátozó klauzula nem fogyasztói szerződésben, azaz üzleti, kereskedelmi viszonyban megengedett-e a 307. § tükrében, megnehezíti néhány, a kötelmi jogi reform kapcsán felmerült jogalkalmazási koherenciázavar. A reform ugyanis a fogyasztói adásvételről szóló irányelv legtöbb rendelkezését általános szabállyá tette, a 433. § új szövege szerint az eladó jogi és kellékhibától mentes dolgot köteles a vevő részére szolgáltatni.⁴³ E törvényi szemléletváltás kihat annak eldöntésére is, hogy az adásvételi szerződésben mi minősül olyan alapvető köte-

⁴⁰ b) pont: „*ein Ausschluss oder eine Begrenzung der Haftung für Schäden, die auf einer grob fahrlässigen Pflichtverletzung des Verwenders oder auf einer vorsätzlichen oder grob fahrlässigen Pflichtverletzung eines gesetzlichen Vertreters oder Erfüllungshelfen des Verwenders beruhen;*”

⁴¹ Palandt [2003] § 309 7., Rdnr. 41., 44.

⁴² „(1) Bestimmungen in allgemeinen Geschäftsbedingungen sind unwirksam, wenn sie den Vertragspartner des Verwenders entgegen den Geboten von Treu und Glauben unangemessen benachteiligen. ... (2) Eine unangemessene Benachteiligung ist im Zweifel anzunehmen, wenn eine Bestimmung 1. mit wesentlichen Grundgedanken der gesetzlichen Regelung, von der abgewichen wird, nicht zu vereinbaren ist, oder 2. wesentliche Rechte oder Pflichten, die sich aus der Natur des Vertrages ergeben, so einschränkt, dass die Erreichung des Vertragszwecks gefährdet ist.”

⁴³ „... Der Verkäufer hat dem Käufer die Sache frei von Sach- und Rechtsmängel zu verschaffen.”

lezettségnek, ún. Kardinalpflicht-nek, amely megszegéséből eredő károkért a felelősséget az üzleti élet szerződéseiben, vagyis még nem fogyasztói szerződésben sem lehet kizárni, korlátozni.⁴⁴ Egy a különböző álláspontokat összegző – ám ellentmondásokat sem nélkülöző – elemzés szerint a szerződéstipikus, előre látható károkért való felelősséget mindezek következtében nem lehet kizárni. Ugyanitt olvasható a példa: a jogosult joggal várhatja el a kötelezettől, hogy a fűtőolaj biztonságos kiszerezésben érkezik, s a szolgáltatás így nem szenved olyan hibában, amelynek következtében tűz üt ki, és jelentős károkat kénytelen elszenvedni. Ezt követően azonban a szerző úgy érvel, hogy a fentiek a Mangelfolgeschaden-re nem terjednek ki, a következménykárokért való felelősség a 307. §-ra figyelemmel kizárható, hiszen azokat az ÁSZF alkalmazója nem láthatja előre, s nem tekintheti át (ugyanakkor az előbbi példában vitathatatlanul következménykár szerepel).⁴⁵ Tény, hogy a nem fogyasztó jogalany kevésbé szorul védelemre, bár az üzleti életben is különböző érdekérvényesítési helyzetű szereplők vesznek részt: más például egy beszállító kisvállalkozás és más a beszerző multinacionális cég piaci és ezáltal szerződéskötési pozíciója is. A kommentárirodalom szerint a felelősségkizárás megengedettsége azon is múlik, hogy az érintett jogosult az áru, a mű továbbértékesítése, továbbfelhasználása során szintén el tudja-e érni felelőssége kizárását, korlátozását, illetve nem utolsó sorban a kereskedelmi szokásokat is figyelembe kell venni [310. § (1) bek. 2. mondat].⁴⁶

Bár a szakirodalom a bírói gyakorlat rendszerezésére, világos esetcsoportok képezésére törekszik, mégis bizonytalanság látszik uralkodni e kérdésben, s így az üzleti élet szereplői sosem tudhatják biztosan, hogy az általános szerződési feltételekben alkalmazott felelősségkizáró klauzulát jogvita esetén a bíróság jogszerűnek fogja-e tekinteni, vagy sem. Érvénytelen eszerint többek között az a kikötés, amely kizárja az ÁSZF alkalmazója, képviselője és vezető beosztású egyszerű gondatlanság esetén sem zárhatja ki a felelősségét teljesítési segédje magatartása miatt (sem). Ezen alapvető szerződéses kötelezettségek közé tartoznak többek között az ún. grundlegende (alapvető) Verkehrssicherungspflichten (a kifejezés lefordíthatatlan, tartalma lényegében a következő: a kötelezett által rendelkezésre bocsátott terület, nyújtott szolgáltatás, szolgáltatott dolog biztonságának megteremtésére irányuló kötelezettség), különösen a személyi biztonság tekintetében.⁴⁷ A Palandt kommentár rendszerét követve tilos a felelősség kizárása az alábbi esetkörökben: 1. az alapvető kötelezettségek (Kardinalpflicht)

⁴⁴ Beckmann in DAI [2002] III 44. old.

⁴⁵ Artz in: Schwab – Witt [2002] 232-238. old.

⁴⁶ Palandt [2003] Rdnr. 40-42.

⁴⁷ Larenz [1987] § 31 III, 554. old.

megszegése esetén; 2. ha a szerződésben bizalmi elem van, vagyis ha a jogosult különösen rá van utalva a kötelezett szakértelmére (pl. építési szerződés), különösen, ha az ismeri a hibátlan teljesítéshez fűződő érdeket és ezért számolhat a hibás teljesítés következményeivel;⁴⁸ 3. ha a kötelezettet jogszabály, vagy szakmai kamarai szabályzat felelősségbiztosítás megkötésére kötelezi, illetve az az adott ágazatban szokásos.⁴⁹ Tilos az olyan felelősségkorlátozás, amely a felelősségi körből kiveszi a tipikusan előrelátható károkat. Az előre nem látható vagyoni károk szempontjából megengedett a felelősségkorlátozás, különösen, ha az összegszerű korlát arányban áll a szerződéssel együtt járó kockázattal.⁵⁰

Amíg a fogyasztói szerződés részeként alkalmazott ÁSZF kapcsán világosak a hibás teljesítéssel okozott következménykárokért való felelősségkizárás lehetőségének korlátai, addig a nem fogyasztói szerződésben annál nehezebb a kizárás, korlátozás jogszerűségének megítélése, ami azonban véleményem szerint nem múlhat azon, hogy a jogosult, egy későbbi szerződésben már mint kötelezett tovább tudja-e hárítani a kockázatot hasonlóképpen, felelősségkizárás útján. A Kardinalpflicht doktrína fenntartása a Mangelfolgeschaden kategóriájának újbóli megkettőződéséhez, illetve egy implicite előreláthatósági klauzulahoz látszik vezetni (a közelebbi és távolabbi következménykárok közötti különbségtétel helyett előre látható, azaz tipikus következménykárok, valamint előre nem látható, atipikus következménykárok között kell meghúznia a határt a bíróságnak), amely jelenség ebben a formában a jogbizonytalanság fenntartásához látszik hozzájárulni. Üzleti viszonyokban talán érdemes a felelősségkizárás kérdését a piacra, a felekre bízni, s visszafogottan, csak a legkirívóbb esetekben élni azzal a jogalkalmazási sajátossággal és lehetőséggel, hogy az eredetileg csak fogyasztói szerződésben érvényesülő felelősségkizárási megszorítások a 307. §-ban található generálklauzulán keresztül hivatkozási alapul szolgálhatnak.

---

⁴⁸ Még a kötelmi jogi reform előtti jog alapján, de e megfontolásból ítélte a generálklauzulába ütközőnek a Szövetségi Bíróság a távoli következménykárokért való felelősség kizárását abban a szerződésben, amelyben a kötelezett annak ismeretében vállalt kötelezettséget a klímaberendezés tervezésére és kivitelezésére, hogy tudta: a tervezési, vagy kivitelezési hiba a helyiségben található értékes és rendkívül érzékeny elektronikus berendezések károsodásához vezet. Ingenstau – Korbion [1993] VOB/B § 13, 7. Rdnr. 819., 1968. old.

⁴⁹ Palandt [2003] Rdnr. 45-48.

⁵⁰ Ld. Palandt [2003] Rdnr. 49-53.

2.2. A felelősségkizárás lehetősége a magyar jogban

2.2.1. Felelősségkizárás, korlátozás egyedi szerződésben

A felelősségkizárás és korlátozás kereteit meghatározó szabály a Ptk. 314. §-a.⁵¹ Az első bekezdés értelmében a szándékosan, súlyos gondatlansággal okozott, továbbá az életet, testi épséget, egészséget megkárosító szerződésszegésért való felelősséget nem lehet kizárni (és a helyes értelmezés szerint) korlátozni sem; vagyis csak az egyszerű gondatlansággal okozott vagyoni károk tekintetében lehet felelősségkizáró klauzulát alkalmazni. A 314. §-hoz kapcsolódó néhány közzétett legfelsőbb bírósági döntés a súlyos és az egyszerű gondatlanság határait taglalja. Eszerint például súlyos gondatlanságnak minősül hófogórács felszerelésének elmulasztása a (fizető) parkolóban, így semmis a felelősség kizárása a lezúduló hó által okozott károkért.⁵² Hasonlóképpen: a csapadékvíz elleni védelem az építési szerződés része, így annak elmulasztása súlyos gondatlanságnak minősül, s az abból eredő felelősséget nem lehet jogszerűen kizárni.⁵³ Egy harmadik közzétett ítéletben a definitív kikötések és a felelősségkizáró klauzula elhatárolásának kérdése is felmerül. Az elhatárolást a Legfelsőbb Bíróság – vitathatóan – az eredmény felől közelítve tette meg. Eszerint nem minősül felelősségkizárásnak, ha a felek úgy állapodnak meg, hogy az attikafal hajszálrepedései nem minősülnek hibának. Ha azonban a repedések meghaladják a hajszálrepedés mértékét, úgy meg kell vizsgálni a kikötés érvényességét a 314. § tükrében.⁵⁴ A felelősségkizárást ráutaló magatartással is „ki lehet kötni”, ha annak tartalma világosan megállapítható. Árengedmény biztosításából önmagában azonban mindez még nem következik.⁵⁵

---

⁵¹ A szakirodalom immár axiómaként kezeli, hogy a 314. § (1) bek. – szemben a nyelvtani értelmezés útján levonható következtetéssel – nemcsak a felelősség kizárását, hanem mint többen a kevesebbet, a korlátozását is magában foglalja, így a hiányos fogalmazás nem tudatos jogalkotói döntésen alapul, s a korlátozásra is ugyanazok a törvényi szabályok irányadók, mint a kizárásra. Benedek in PTKM [1999] 847., Menyhárd [2000] 127-131. old.

⁵² BH 1974/113.

⁵³ BH 1993/44.

⁵⁴ BH 1990/343. a bíróság döntése azért nem teljesen következetes, mert a vitás kikötés szerint csak a hajszálrepedés nem minősült hibának, amennyiben pedig nem hajszálrepedésről van szó, ami tény- és nem jogkérdés, akkor az már a szerződés alapján is hibának tekintendő, s az abból eredő károkért a kötelezettnek felelnie kell. A szerződés egyébiránt felelősségkizáró klauzulát nem tartalmazott, így nem lett volna mit összevetni a 314. §-sal.

⁵⁵ BH 1982/105.

A felelősségkizárás és korlátozás lehetőségét – a fennmaradó „zöld zónában”, az egyszerű gondatlansággal okozott vagyoni károk tekintetében is – tovább szűkíti a 314. § (2) bek., amely jogszabály ellenkező rendelkezése hiányában csak akkor engedi meg azt, ha a hátrányt az ellenszolgáltatás megfelelő csökkentése, vagy egyéb előny kiegyenlíti. A szabály csekély bírói gyakorlatát Menyhárd Attila foglalta össze, s egyben felvetett a 314. § (2) bek.-sel szemben megfogalmazható kritikai észrevételeket is. A felelősségkorlátozás ellentételezésekként nyújtott előnynek eszerint nem az utóbb ténylegesen bekövetkezett kárral kell arányban állnia, hanem azzal a kockázattal, amit a felelősségkorlátozás a másik fél számára a szerződéskötés időpontjában jelent. E megfelelő előny leggyakrabban az ellenszolgáltatás megfelelő csökkentése, bár a szabály könnyen megkerülhető oly módon, hogy a későbbi kötelezett a szerződéskötési tárgyalások során eleve magasabb árból indul ki. Az előny lehet más természetű is. A lízingbe adó pénztintézet érvényesen kizárhatja a lízingbe vevő felé fennálló szavatossági felelősségét, ha a szállítóval szemben őt megillető szavatossági jogokat a lízingbe vevőre engedményezi.⁵⁶ A hátrány kiegyenlítését szolgáló előny szempontjából igen tanulságos a Legfelsőbb Bíróság egy fuvarozási keretszerződéssel kapcsolatos jogvitában meghozott döntése. Eszerint a felek átalány-kártérítésben állapodtak meg, amely szerint a szabványban megengedett 5%-os törésen felül a szállító további 4,5%-os térítést ad minden szállítmánynál, függetlenül a tényleges töréstől, ennek fejében viszont a megrendelő nem érvényesíti a töréskár miatti igényét. A Ptk. 314. §-ának (2) bekezdése nem tartalmaz megszorítást abban az értelemben, hogy a felelősségkorlátozás kikötése milyen szerződésekre alkalmazható, illetve, hogy a hátrány és az előny kiegyenlítődésként a teljesítési lehetőségek sokrétűsége mellett miként kell megvalósulnia. A kiegyenlítődésként azonban egy-egy szerződéses kapcsolatra kell jellemzőnek lennie, éppen úgy, mint ahogy a kikötés is a szerződéses kapcsolat egészére vonatkozik. Így – többek között – nem kizárt az ilyen jellegű megállapodás az egyszeri szállításra vonatkozó szerződésre sem, de azokba a szerződésekre is felvehető, amelyekben a részteljesítés megengedett, és így a szerződés egészének teljesítése egy meghatározott időszakban (pl. egy évben) számos tétel szállítása útján megy végbe. Ez azt jelenti – így a bíróság -, hogy amennyiben a szerződés teljesítése egy aktuálisan (általában egy szállítmánnyal) megy végbe, úgy az előnyöknek és hátrányoknak is itt kell arányban állóknak lenniük, ha viszont a teljesítés számos részteljesítéssel valósul meg, úgy a kiegyenlítődésként csak a végső eredményt kell jellemeznie. Ez utóbbi esetben előfordulhat, hogy egy-egy részteljesítésnél a hátrány sokszorosan meghaladja a kapott előnyt, vagy fordítva. A kárátalánykikötést a bíróság jogszerűnek ítélte.⁵⁷

⁵⁶ Menyhárd [2000] 136-138. old. Véleményem szerint ez valójában nem a kártérítési felelősség kizárása.

⁵⁷ BH 1982/529.

A felelősségkizáró, korlátozó klauzulát kiegyenlítő előnynek tehát egyfelől az abból eredő kockázattal kell arányban állnia, másfelől tartós jogviszonyban, keletszerződések esetén az előnyök „összeadódnak”, így az egyes szállításokhoz, lehívásokhoz kapcsolódó kompenzációk mértéke csekélyebb is lehet. Itt megint felmerül a következménykárok közötti differenciálás szükségszerűsége. A kockázat – amin a fentiek szerint a felelősség kizárását kompenzáló előny mértéke alapul – ugyanis csak az előre látható, tipikus következménykárok esetében kalkulálható, az előre nem látható, atipikus következménykárok tekintetében nem. Akkor azonban hogyan állítható be a szerződéskötés stádiumában a kizárást kiegyenlítő előny jellege és mértéke?⁵⁸

Fogyasztói szerződés esetében a Ptk. 209/B. § (4) bek. alapján a fogyasztóval – s a 209/A. § alapján nemcsak általános szerződési feltételek formájában – kötött szerződésben tisztességtelennek minősülő feltételekről szóló 18/1999 (II. 5.) kormányrendelet 1. § (1) bek. h) és i) pontja értelmében tisztességtelennek minősül, és így tilos (következésképpen semmis) az a feltétel, amely kizárja vagy korlátozza a gazdálkodó szervezetnek az általa igénybe vett közreműködőért való felelősségét (h, pont). Egyértelműen tilos tehát a közreműködőért való felelősség kizárása. A 2. § h, pontja szerint pedig az ellenkező bizonyításáig tisztességtelennek kell tekinteni azt a feltételt, amely kizárja vagy korlátozza a fogyasztó jogszabályon alapuló jogait a gazdálkodó szervezet szerződésszegése esetén. A következménykárok érvényesítése iránti igény pedig nem más, mint a fogyasztó jogszabályon, nevezetesen a Ptk. 310. §-án alapuló joga a gazdálkodó szervezet szerződésszegése esetén. Kérdéses, hogyan lehetne bizonyítani, hogy a hibás teljesítéssel okozott következménykárok kizárása a konkrét szerződésben mégsem tisztességtelen. Ennek megítéléséhez a tisztességtelenség fogalmát általánosságban meghatározó Ptk. 209/B. §-a nyújthat némi – bár bírói gyakorlat hiányában felettebb ingatag – fogódzót. Az (1) bek. szerint tisztességtelen az a kikötés, amely a jóhiszeműség követelményének megsértésével a feleknek a szerződésből eredő jogosultságait és kötelezettségeit indokolatlanul és egyoldalúan az egyik fél hátrányára állapítja meg.

---

⁵⁸ Kiegészítésképpen utalni kell arra, hogy a 314. § (3) bek.-ben tételezett jogszabályi eltérés alapján tervezési szerződésben a felek korlátozhatják kártérítési felelősségüket, ha a vállalkozó hazai viszonylatban nem ismert vagy nem alkalmazott műszaki-gazdasági megoldást tartalmazó terv készítését vállalja [409. § (2) bek.]. A Ptk. külgazdasági viszonyokban történő alkalmazásáról szóló 1978. évi 8. tvr. 15. § szerint a felek a szerződésszegésért való felelősséget minden megszorítás nélkül korlátozhatják vagy kizárhatják; a kártérítést a bíróság (választottbíróság) is mérsékelheti. A Ptk. 315. § értelmében a fent vázolt szabályok vonatkoznak a teljesítési segédért való felelősség kizárására, illetve korlátozására is.

A 209/B. § (2) bek. a) pontja alapján különösen akkor tisztességtelen a kikötés, ha a szerződésre irányadó lényeges rendelkezéstől jelentősen eltér.⁵⁹ E rendelkezés a felelősségkizárás szempontjából a Ptk. 314. §, amittől azonban nem-hogy fogyasztói szerződésben, hanem semmilyen szerződésben sem lehet eltérni. A b) pont szerint tisztességtelen az a kikötés is, amely nem egyeztethető össze a szerződés tárgyával, rendeltetésével. Mindezek megítélése során a szerződéskötés körülményeit, a szolgáltatás természetét, a kikötés más kikötésekkel, a felek közötti egyéb szerződésekkel való kapcsolatát is figyelembe kell venni. E körben aligha lehet másra gondolni, mint egyes, a német jogból már ismert kategóriákra: valószínűleg nem lehet helye fogyasztói szerződésben olyan kikötésnek, amely a legalapvetőbb szerződéses kötelezettség tekintetében; a fogyasztó kiemelkedően kiszolgáltatott helyzetében; vagy a tipikusan előrelátható és kivédhető károkért zárja ki, vagy korlátozza a kötelezett felelősségét. További szempontok szűrhetők le a 13/1993 EGK sz. irányelv bevezető rendelkezéseiből, miszerint nem mellékes, hogy a fogyasztónak fűződött-e fokozott érdekeltsége a szerződés megkötéséhez, illetve a szerződés tárgya az ő különleges kívánságára készült-e.⁶⁰ Mindezek ellenére nehezen dönthető el, hogy a kormányrendelet idézett szabálya a 314. §-ban foglaltakhoz képest szűkíti-e a felelősségkizárás lehetőségét, vagy csak „megerősíti annak védelmi szintjét”.

A fentiekről összegzésképpen a következő álláspont alakítható ki. A Ptk. 314. §-a, különösen a (2) bek. joggal tekinthető piacidegennek, a szerződési jog egyik legalapvetőbb alapelveként tekintett privátautonómia fölőslégesen „atyáskodó” szemléletű korlátozásának. Az Új Ptk. koncepciója a diszpozitivitásra, illetve a piaci versenyre hivatkozással a 314. § hatályon kívül helyezése mellett foglal állást azzal, hogy a tipikus konfliktushelyzetekre az általános szerződési feltételek tisztességtelenségi kontrollja, a termékfelelősségi szabályok, illetve a tilos és jó erkölcsbe ütköző szerződések semmissége megfelelő megoldást nyújtanak.⁶¹ Mindezzel inkább egyet lehet érteni gazdálkodó szervezetek egymás

⁵⁹ A Ptk. és a kormányrendelet illeszkedési zavarairól, a tisztességtelenség törvényi fogalmának bírálatáról, a megoldás lehetőségéről ld. Vékás [2001] 88., 90-91., 96-97. old., illetve ugyanígy Koncepció [2003] Negyedik könyv, második rész, IV/ 2-4. pontok, 89-91. old.

⁶⁰ Ugyanígy összefüggésben utal e szempontokra Menyhárd [2001] 20. old. Megjegyzendő végül, hogy e szigorú kontroll az új Ptk. jelenlegi koncepciójának érvényesülése esetén csak azon egyedi szerződésekre lesz irányadó, amelyek kialakításában a fogyasztó nem működhetett közre. Koncepció [2003] Negyedik könyv, második rész, IV/4. b) pont, 91. old.

⁶¹ Koncepció [2003] Negyedik könyv, második rész, IX. fejezet, 6. b) pont, 100. old.

közötti szerződéses viszonyait illetően, bár a bírói gyakorlat kialakulatlansága miatt nem vonhatók meg egyértelműen a fenti jogintézmények alkalmazásának határai. A fogyasztói szerződések kapcsán azonban osztjuk Menyhárd Attila általánosságban, a Ptk. 314. § hatályon kívül helyezése kapcsán megfogalmazott aggályait, miszerint nagy az esélye annak, hogy e megoldás nem biztosítana kellő védelmet azokban a helyzetekben, amelyekben ez indokolt volna.⁶² Véleményem szerint az új Ptk. kodifikációja során pontosítani kellene, hogy a kormányrendelet idézett szabálya alapján mikor lehet mégis jogszerűnek tekinteni a kötelezett szerződésszegése esetén a fogyasztó rendelkezésére álló jogszabályon alapuló jog korlátozását, illetve kizárását, vagyis mely esetekben dől meg a tisztességtelenség vélelme. Ezzel összefüggésben a fogyasztók érdekeit az szolgálná a legjobban, ha a 314. § (1) bek.-ét a jogalkotó – szigorúan a fogyasztói szerződésekben – fenntartaná. Ebben a hipotetikus helyzetben tehát, gazdálkodó szervezetek egymás közti viszonyában mindennemű felelősségkorlátozás, kizárás – figyelemmel a Ptk. egyéb általános szabályai által felállított korlátokra – megengedett lenne, a hatályos Ptk.-ban felállított mérce (egyszerű gondatlansággal okozott vagyoni károk) pedig megfelelő védelmet nyújtana a fogyasztóknak. Végeredményben ide vezet a teljességgel eurokonform német megoldás is. Mindez annak ellenére is járható útnak tűnik, hogy a szerződésszegéssel okozott károk megtérítésére vonatkozó szabályokat, azaz a szerződésszegésért való „felelősség” szabályait az új Ptk. el kívánja szakítani eddigi szubjektív (bár a bírói gyakorlatból leszűrhető tanúság szerint már eddig is objektívizált formában alkalmazott) alapjaitól, szigorúbb kimentési lehetőséggel és a kár mértéke tekintetében pedig előreláthatósági klauzulával felváltva a jelenleg hatályos rendelkezéseket; a későbbiekben ismertetendő kettős előreláthatósági korlát bevezetése csak megerősíti a 314. § fogyasztói szerződésekben való megtartása melletti érveket.

---

⁶² Ezért a szabály fenntartása mellett érvel. Menyhárd [2000] 160. old., egy későbbi cikkében azonban – többek között – a Ptk. 209. skk. §§-it alkalmasnak tartja arra, hogy a felelősségkorlátozás lehetőségét megszorító szabályok funkcióját átvegyék: Menyhárd [2001] 23. old.

2.2.2. Felelősségkizárás, korlátozás általános szerződési feltételekben

Nem kétséges, hogy a felelősségkizáró és korlátozó klauzulák nem a szolgáltatást és ellenszolgáltatást határozzák meg (nem definitív kikötések), így az általános szerződési feltételek tartalmi, ún. tisztességtelenségi kontrollja alá esnek.⁶³ Fogyasztói szerződés esetében a fentebb elmondottak irányadóak. Gazdálkodó szervezetek egymás közti viszonyában azonban joggal merül fel a kérdés, hogy az ÁSZF tisztességtelenségi kontrollja vajon felállít-e további korlátozásokat a 314. §-ban foglaltakhoz képest. Befolyásolja-e a tisztességtelenségi kontroll bírói gyakorlatát a 18/1999. (II.5.) sz. kormányrendelet fekete és szürke listája, mint a német jogban? Ha az új Ptk. a 314. §-t hatályon kívül helyezi, „visszaszívároghat-e” az a tisztességtelenségi kontroll általános szabályának konkretizálásaként?

Hatályos jogunkban a felelősségkizárás és korlátozás határait az általános – tehát minden szerződésben figyelembe veendő – szabály, a Ptk. 314. § igen szűken vonja meg. Aligha képzelhető el hát a hatályos szabályok tükrében, hogy a tisztességtelenségi kontroll e lehetőséget tovább szűkítené. Megjósolhatatlan azonban a jövő bírói gyakorlata az új Ptk. elfogadása után. A Konceptió szerint ugyanis a 314. §-t többek között az ÁSZF tartalmi kontrollja fogja kiváltani. Milyen alapon lehet az üzleti szféra szerződéseiben tisztességtelenségnek minősíteni egy-egy felelősségkorlátozó kikötést? A kérdés megválaszolása magában hordozhatja a hatályon kívül helyezendő 314. §-hoz történő legalább részleges visszanyúlás lehetőségét. Ha e feltevés beigazolódná, a kodifikátor nem tett mást, mint tisztességtelenségi kontroll eszközrendszerével elvette azt, amit a privátautonómiával indokolatlanul szembenállónak minősített 314. § hatályon kívül helyezésével adott.

2.3. Részkövetkeztetés

Menyhárd Attila a felelősségkizárással foglalkozó tanulmányában összefoglalja a megengedettsége mellett és ellen szóló érveket. A felelősségkizárás mellett szól eszerint a szerződési szabadság; a rugalmas, a kockázathoz igazodó árképzés lehetősége; a biztosítás egyre növekvő szerepe; a behatárolható kockázat által ösztönzött innováció; a kis- és középvállalkozások élet- és versenyképességének segítése; s végül a hazai jog versenyképessége a „választható és választott anyagi jogok” versenyében. Ellenérvként hozható fel többek között a felelősségkizárás „apriorisztikus természete”; a teljesítésbe vetett bizalom megingása; a szerződés kötelező erejétől való megfosztása; a piaci erőfölény

⁶³ Ld. ehhez Menyhárd [2001] 20. old.

kihasználásának lehetősége a szerződéskötés során; s végül annak az alapvetőnek az áttörése, miszerint a felelős személy viselje a kárt.⁶⁴ A kép tehát árnyalt és a fenti érvsorból szükségképpen annak kell következnie, hogy a jogalkotó valamilyen köztes, kompromisszumos megoldást választ, a felelősségkizárást bizonyos feltételekkel lehetővé teszi, egyfajta kockázatosztási fékek és ellensúlyok rendszerét alakítva ki ezáltal. A következménykárok kapcsán is leginkább kockázatosztásról van szó; a fékek és az ellensúlyok, vagyis a kizárás és a korlátozás megengedettségének szempontjai jelenleg egyrészt bizonyos kárfajták (vagyon- és személyi károk), másrészt pedig a károkozás: esetünkben a hibás teljesítés mögött meghúzódó magatartás minősítése felelősségi szempontból. Ez utóbbi szempontrendszer azért problematikus, mert kockázatosztási szempontokat klasszikus egyéni, felelősségi jogintézmények útján kíván érvényre juttatni. S mivel ahány eset, legalább annyiféle igazság: könnyen az a benyomása támadhat a jogalkalmazónak, hogy előbb születik meg a bíró fejében a döntés, és ahhoz igazít(hat)ja egyéni belátása szerint a szakirodalomban ismeretes szempontrendszert. A probléma súlyát a gazdálkodó szervezetek egymás közti szerződesei kapcsán hatékonysági megfontolások csökkenthetik: ha a következménykárok bekövetkezésének esélye csekély, egyszerűen nem éri meg vállalni a hosszadalmas, szerződéskötést megelőző egyeztetésből eredő költségeket és esetleges presztízaveszteséget.⁶⁵

A német jogban egyedi szerződésekben a következménykárokért való felelősséget szinte korlátlanul ki lehet zárni; csak akkor nem, ha a károkozás, azaz a hiba előidézése szándékosan történt – bár ennek a szerződéses gyakorlatban nyilván rendkívül kicsi a valószínűsége –, illetve ha a kötelezett a következménykárokat előidéző hibát csalárdul elhallgatta, vagy a hiba a dolognak, műnek olyan tulajdonságával összefüggésben, annak hiánya folytán keletkezett, amelyért a kötelezett garanciát vállalt. Általános szerződési feltételekben fogyasztói szerződésben biztosan nem lehet kizárni az életben, testi épségben, egészségben bekövetkezett károkért való felelősséget, illetve az egyéb károk esetében sem, ha azokat durva gondatlansággal okozták. Nem fogyasztói szerződésben e többletkorlátozások általában nem irányadóak, kivéve, ha a jogosult minősítetten kiszolgáltatót a kötelezett szakértelmének, ha a kötelezett alapvető kötelezettségét szegte meg, illetve ha a hiba előre látható, tipikus. Az üzleti szférában a következménykárokért való felelősség kizárása, illetve korlátozása – általános szerződési feltételekben is – mégis általában inkább megengedett, s igen gyakori is.

---

⁶⁴ Menyhárd [2000] 158. old.

⁶⁵ Általános szerződési feltételek kapcsán hangsúlyozza Vékás [2001] 101. old.

A hatályos magyar jogban e védelmi szabályok „mintha eggyel magasabb szinten helyezkednének el”. Amely tilalom a német jogban csak fogyasztói szerződésben alkalmazott általános szerződési feltételek esetében irányadó, a Ptk. 314. §-ban minden szerződésre vonatkozó, általános szabályként szerepel. Vagyis Magyarországon csak az enyhe gondatlansággal okozott vagyoni jellegű következménykárokért lehet kizárni, illetve korlátozni a felelősséget, de erre is csak akkor van lehetőség, ha e hátrányt az ellenszolgáltatás megfelelő csökkentése, vagy egyéb előny kiegyenlíti. Fogyasztói (egyedi) szerződésben főszabályként vélelem szól mindennemű felelősségkizárás tisztességtelensége, s így semmissége mellett. Az általános szerződési feltételek tisztességtelenségére vonatkozó rendelkezések e szigorú védelmi szinthez képest aligha állítanak fel még szigorúbb mércét. Az új Ptk. koncepciója a 314. § hatályon kívül helyezését javasolja. Talán helyesebb lenne a védelmi szinteket, a piacgazdasági környezetet alapul véve – a német joghoz hasonlóan – „eggyel leszállítani.”

3. A következménykárokért való felelősség közvetett kizárása

A hibás teljesítéssel okozott következménykárokért való felelősséget azonban nemcsak a kifejezetten erre irányuló szerződéses rendelkezések korlátozzák, illetve zárják ki. A hibás teljesítésből eredő kártérítés határait több tényállás-elem együttesen jelöli ki, amely elemek felfoghatók következménykárokért való felelősség közvetett, jogszabályi korlátozásaként is. Ezen általános jogintézmények jelentősége (okozatosság, előreláthatósági klauzula, kárenyhítési kötelezettség, amelyek egyben a teljes kártérítés elvének korlátozását is jelentik) éppen a következménykárok tekintetében rajzolódik ki, s közvetett felelősségkorlátozó szerepük abban a jogrendszerben hangsúlyosabb, ahol a közvetlen felelősségkizárás és korlátozás lehetőségei szűkebbek.

3.1. A közvetett kizárás eszközei a német jogban

Vékás Lajos előreláthatósági klauzula mellett érvelő, jogösszehasonlító tanulmányában hivatkozik a BGB 252. §-ára, amely 2. mondata szerint az elmaradt haszon címén követelhető kár mértékét a jogalkotó a valószínűséggel várható hasznokra korlátozza.⁶⁶ A törvényszöveg szerint elmaradtnak tekintendő az a haszon, amelyre az események szokásos menete során, vagy különleges körülmények tükrében, figyelemmel a megtett intézkedésekre és óvintézkedésekre,

---

⁶⁶ Vékás [2002] 516. old.

valószínűséggel számítani lehetett.⁶⁷ Mind a kötelmi jogi reform előtti, mind az azt követő szakirodalom egységes álláspontja szerint e szabály nem anyagi jogi korlátozás, hanem a bizonyítást megkönnyítő vélelem. Vagyis, ha az adott helyzetben az események szokásos menete szerint a haszon, eredmény bekövetkezett volna, úgy vélelem szól amellett, hogy a jogosult arra valóban szert is tett volna; ellenbizonyításnak azonban a kötelezett részéről helye van. A jogosultnak tehát elegendő az elmaradt vagyoni előny ténybeli alapját igazolnia, s annak mértékét – pl. a korábbi mérlegek, könyvelés szerinti bevételi adatok, piacelemzés segítségével – valószínűsíteni. A kereskedőknél az események szokásos menete nem más, minthogy nagykereskedelmi áron vásárol és piaci áron értékesít; a különösebb bizonyítást nem igénylő elmaradt haszon ebben az esetben nyilvánvalóan az árrés és a mennyiség szorzatának megfelelő összeg.⁶⁸ A 252. § azonban nem állja útját annak, hogy a jogosult a szokásos haszon realizálásán túl egyéb, „rendkívüli” elmaradt hasznainak megtérítését is követelje, de e hasznok tekintetében már igazolnia kell a bekövetkezés alapját és igen magas valószínűségét.⁶⁹ E szabály funkciója tehát kevéssé a következménykárok részeként jelentkező elmaradt vagyoni előny korlátozásában áll, sokkalta inkább emlékeztet a Ptk. 359. §-a szerinti általános kártérítésre, amelynek tipikus esete az előre pontosan meg nem határozható elmaradt vagyoni előny.

Világos a fenti tanulmány azon hivatkozása, miszerint a teljes kártérítés elve alóli kivételnek – s ezáltal jelen munkában a következménykárokért való felelősség közvetett kizárásának – tekinthető a BGB 254. § (2) bek. 1. mondata, amely a károsulti közrehatás esetének tekinti, ha a károsult (felróhatóan) elmulasztotta felhívni a károkozó figyelmét olyan rendkívül nagy kár bekövetkezésének veszélyére, amelyet a kötelezett nem ismert és nem is kellett ismernie; illetve az is, ha elmulasztotta kárelhárítási, -enyhítési kötelezettségét. Ezekben az esetekben a bíróság kármegosztást alkalmaz, s ugyanez vonatkozik a jogosult teljesítési segédjének mulasztására is.⁷⁰ A szabály alap gondolata, hogy a károsult érdekkörében felmerülő speciális veszélynövekedést nem szabad a

⁶⁷ „Als entgangen gilt der Gewinn, welcher nach dem gewöhnlichen Lauf der Dinge oder nach besonderen Umständen, insbesondere nach den getroffenen Anstalten und Vorkehrungen, mit Wahrscheinlichkeit erwartet werden konnte.”

⁶⁸ Larenz [1987] § 29 II b, 493. old., Esser – Schmidt [1993] § 32 II 3. a, 200-201. old., Palandt [2003] § 252 Rdnr. 5-7.

⁶⁹ Esser – Schmidt [1993] § 28 III. 3 b, 123. old.

⁷⁰ Vékás [2002] 516-517. old., a törvényszöveg: „Dies gilt auch dann, wenn sich das Verschulden des Geschädigten darauf beschränkt, daß er unterlassen hat, den Schuldner auf die Gefahr eines ungewöhnlich hohen Schadens aufmerksam zu machen, die der Schuldner weder kannte, noch kennen mußte, oder er unterlassen hat, den Schaden abzuwenden oder mindern.”

károkozó terhére figyelembe venni, ahogy a károsult kármegelőző, csökkentő kötelezettségének elmulasztását sem.⁷¹ A következménykárokért való felelősség határai kapcsán mindkét fordulatra jelentősége van. Mindezen túlmenően a bíróság a 254. § keretében azt is vizsgálja, hogy volt-e szerepe, s ha igen, mekkora szerepe volt a kár bekövetkezésében a károsult üzemének (pl. veszélyes üzem – Betriebsgefahr), illetve az általa szolgáltatott anyag tulajdonságainak (Stoffgefahr).⁷² Az első fordulat szerinti figyelmeztetési kötelezettség akkor áll fenn, ha a károsult maga felismerte, vagy felismerhette a rendkívül nagy (a hasonló üzleti helyzetekben várható mértéket meghaladó) kár bekövetkezésének lehetőségét. A veszélyre kifejezetten fel kell hívni a figyelmet, általános kijelentések csak kivételesen alkalmasak arra, hogy a jogosult e kötelezettségének megfelelően eleget tegyen. A Szövetségi Bíróság (Bundesgerichtshof, a legmagasabb bírói fórum) döntései szerint például fel kell hívni a kötelezett figyelmét arra, hogy a 28.235 márka értékű nyomtató hibája napi 22.600 márkának megfelelő bevételkiesést okoz. Egy másik esetben a bíróság szerint figyelmeztetni kellett volna a fordítót, hogy egy esetleges fordítási hiba a kikötött megbízási díj negyvenszeresének megfelelő kár bekövetkezésével járhat.⁷³ A „klasszikus” kárenyhítési kötelezettség elmulasztása (2. fordulat) szintén korlátozza a következménykárokért való kártérítési felelősséget. Személyi sérülés esetében például a károsult köteles egészségének lehetőség szerinti minél teljesebb helyreállítására, ennek keretében alá kell vetnie magát az állapotának javulását ígérő, nem túl nagy kockázattal járó műtéti beavatkozásnak is. Felépülése után a képzettségének megfelelő állást kell keresnie, s ha ez nem lehetséges, élnie kell az átképzés lehetőségével, természetesen a károkozó költségre. Vagyoni károk – különösen az elmaradt haszon – körében a jogosult bizonyos körülmények fennállása esetén még hitelfelvételre, fedezeti ügylet megkötésére is köteles a kárenyhítési kötelezettség teljesítéséért.⁷⁴

Talán kevéssé tekinthető felelősségkorlátozásnak, mégis a következménykárokért való felelősség alóli mentesüléshez vezet(het) a hiba jogosult általi ismerete a szerződéskötés vagy a teljesítés időpontjában. Adásvételi szerződés esetén a vevő nem gyakorolhatja jogait, ha a hibát szerződéskötéskor ismerte. Ha durván gondatlan magatartásából eredően nem ismerte, csak akkor gyakorolhatja jogait, ha az eladó a hibát csalárdul elhallgatta, vagy a dolog tulajdonságáért,

⁷¹ Esser – Schmidt [1993] § 35 I. 2., 258. old.

⁷² Ld. Ehhez Esser – Schmidt [1993] § 35 I 4., 261. old., vagy Palandt [2003] § 254 Rdnr. 3.

⁷³ Ld. Palandt [2003] § 254. Rdnr. 34.

⁷⁴ Larenz [1987] § 31 I c, 543-544. old., Esser – Schmidt [2003] § 35 II 2., 264. old., számtalan eseti döntést idéz [Palandt] § 254, Rdnr. 35-40., 44.

állapotáért garanciát vállalt.⁷⁵ A vevőnek nemcsak ismernie kell a hibát, hanem értenie kell annak tartalmát, mibenlétét, esetleges következményeit is. A hiba ismeretének súlyos gondatlanságon alapuló hiánya igen összetett kérdés: a dolog megvizsgálása során más személy bevonására például nem köteles a vevő, annak kipróbálására azonban általában igen.⁷⁶ E szabály a vállalkozási szerződésre nem, azonban az előállítandó, vagy megtermelendő ingó dolgok szállítására (ún. Werklieferungsvertrag) irányadó. Ebben az esetben a hibás teljesítésből eredő jogok akkor sem illetik meg a jogosultat, ha a hiba az általa szolgáltatott anyag hibájára vezethető vissza (BGB 651. §). Az általános részben található 363. § szerint ha a jogosult a szolgáltatást teljesítésként átveszi, őt terheli annak bizonyítása, hogy a teljesítés nem történt meg, vagy az nem volt megfelelő.⁷⁷ E szabály anyagi jogi értelemben nem korlátozza a jogosult jogait, így a következménykárok érvényesítésének lehetőségét sem. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a jogosult a hibát nem feltétlenül vehette észre átvételkor, különösen igaz ez nehezen észrevehető belső, vagy rejtett kellékhibák esetén.⁷⁸ A vállalkozási szerződés teljesítése kapcsán mondja ki a 640. § (2) bek., hogy amennyiben a megrendelő a hibás művet a (konkrét) hiba ismeretében átveszi, úgy a hibás teljesítésből eredő jogok csak akkor illetik meg, ha e jogait a hiba kapcsán az átvételkor fenntartotta.⁷⁹ Ahogy a 444. illetve 639. §§ vizsgálatánál (ld. a 2.1.1. pontot), itt is felmerül a kérdés, hogy a hibás teljesítéshez kapcsolódó igények kizárása kiterjed-e a következménykárokra is, tekintettel a Mangelfolgeschaden-ért való felelősség dogmatikai „átértékelésére”. Véleményem szerint indokolt, hogy a hiba ismerete kizárja az abból eredő következménykárok érvényesítése iránti igényt. Hiszen ha a jogosult a hibát ismeri,

⁷⁵ BGB § 442. (1) bek.: *Die Rechte des Käufers wegen eines Mangels sind ausgeschlossen, wenn er bei Vertragsabschluss den Mangel kennt. Ist dem Käufer ein Mangel infolge grober Fahrlässigkeit unbekannt geblieben, kann der Käufer Rechte wegen dieses Mangels nur geltend machen, wenn der Verkäufer den Mangel arglistig verschwiegen, oder eine Garantie für die Beschaffenheit der Sache übernommen hat.*

⁷⁶ Palandt [2003] § 442. Rdnr. 3., 6-7., 11.

⁷⁷ „Hat der Gläubiger eine ihm als Erfüllung angebotene Leistung als Erfüllung angenommen, so trifft ihn die Beweislast, wenn er die Leistung deshalb nicht als Erfüllung gelten lassen will, weil sie eine andere als die geschuldete Leistung oder weil sie unvollständig gewesen sei.”

⁷⁸ Larenz [1987] § 18 I. 5., 243-244. old., Esser – Schmidt [1992] § 17 VII 2., 295. old. Fogyasztói adásvétel esetén azonban a bizonyítási teher a 476. § szerint a kárveszélyátzállástól számított hat hónapig az eladó vállán nyugszik, ami a 651. § utaló szabálya szerint a Werklieferungsvertrag-ra is irányadó.

⁷⁹ „Nimmt der Besteller ein mangelhaftes Werk ...ab, ob schon er den Mangel kennt, so stehen ihm die in 634. § Nr. 1 bis 3 bezeichneten Rechte nur zu, wenn er sich seine Rechte wegen des Mangels bei der Abnahme vorbehält.”

annak mibenlétével tisztában van, s ennek tudatában köti meg a szerződést, vagy jogfenntartás nélkül elfogadja a hibás teljesítést, nem tesz mást, minthogy magára vállalja a hibából eredő valamennyi kockázatot. A hiba ismerete a szerződéskötéskor tulajdonképpen implicite definitív kikötésnek is tekinthető, hiszen a szerződés tárgya ebben az esetben a hibás dolog lesz. A hibás teljesítés elfogadása hasonlóképpen akár ráutaló magatartással történő szerződésmódosításként is felfogható. A német bírói gyakorlat azonban a 640. § (2) bek.-t mégsem rendeli alkalmazni a pénzbeli kártérítési igényekre.⁸⁰ Amennyiben ún. kereskedelmi vételről van szó, vagyis ha az adásvétel mindkét fél számára a kereskedelmi törvénykönyv hatálya alá tartozó kereskedelmi ügylet, úgy a jogosult köteles az árut haladéktalanul megvizsgálni és kifogását a kötelezettel közölni, ellenkező esetben hibás teljesítésből eredő jogaira nem hivatkozhat, kivéve, ha a hiba a megvizsgálás során nem volt felismerhető. E kötelezettség elmulasztása esetén a hibás teljesítéshez kapcsolódó jogok elvesztése kiterjed a következménykárokért való felelősségre is.⁸¹ A következménykárokért való felelősség kizárásához vezethet az ok-okozati összefüggés hiánya, helyesebben ilyenkor a felelősség fenn sem áll.

Végül érdemes röviden kitérni a jogszabálynak nem minősülő, de kiköthető és építési szerződésekben gyakran ki is kötött ún. VOB B (Vergabe- und Vertragsordnung für Bauleistungen, Teil B – Építési szolgáltatások kiadási és szerződési rendje) hibás teljesítéssel összefüggő kártérítési szabályaira. Eszerint a vállalkozó, ha a hiba bekövetkezésében vétkes, felel az életben, testi ép-ségben, egészségben bekövetkezett károkért; ha a hiba előidézésében szándékosság, vagy durva gondatlanság terheli, minden kárért felel. Ha csak enyhe gondatlanság róható a terhére, és nem személyben okozott károkról van szó, úgy csak a szerződés tárgyát képező létesítményben keletkezett károkért felel, s e károkért is csak akkor, ha a teljesítés olyan lényeges hibában szenved, amely a használhatóságot jelentősen befolyásolja. Egyéb, a megrendelő vagyonában beálló károkért akkor állapítható meg a vállalkozó felelőssége, ha a hiba a technika elismert szabályainak megsértésére visszavezethetően jött létre; vagy, ha a hiba a szerződésben megállapított tulajdonság (vereinbarte Beschaffenheit)

⁸⁰ Palandt [2003] § 640 Rdnr. 13.

⁸¹ Ld.: Capelle – Canaris [1989] 327-328. A jogszabály szövege: HGB 377. § [Untersuchung und Rügepflicht] (1) *Ist der Kauf für beide Teile ein Handelsgeschäft, so hat der Käufer die Ware unverzüglich nach der Ablieferung durch den Verkäufer, soweit dies nach ordnungsmäßigem Geschäftsgange tunlich ist, zu untersuchen und, wenn sich ein Mangel zeigt, dem Verkäufer unverzüglich Anzeige zu machen.* (2) *Unterlässt der Käufer die Anzeige, so gilt die Ware als genehmigt, es sei denn, dass es sich um einen Mangel handelt, der bei der Untersuchung nicht erkennbar war. ...* Etc.

hiányában áll; vagy, ha a vállalkozó a kárt törvényen alapuló felelősségbiztosítása alapján biztosította, illetve ha egy belföldön működő biztosítónál nem rendkívüli díj és díjtöbblet kifizetése mellett biztosíthatta volna.⁸²

Vékás Lajos szerint a fent taglalt, a kárfelelősség mérséklésére vezető finomabb dogmatikai eszközök jelentősége lényegesen kisebb olyan jogi alapállás mellett, amelynél a szerződészegésből eredő kárt az illető fél csak vétkessége esetén köteles megtéríteni.⁸³ Tegyük hozzá, s amelynél a közvetlen felelősségkizárás és korlátozás lehetősége viszonylag tág.

3.2. A közvetett kizárás eszközei a magyar jogban

A magyar bírói gyakorlat és szakirodalom már a Ptk. előtti magánjogban is kereste a teljes kártérítés elvéből eredő esetenkénti súlyos méltánytalanságok kiküszöbölésének eszközeit.⁸⁴ E súlyos méltánytalanságok leggyakrabban éppen a következménykárok kapcsán merülnek fel. A Ptk. 310. § alapján a kártérítési felelősség feltételei a hibás teljesítés, az ezzel ok-okozati összefüggésben keletkezett (következmény)kár, illetve a felróhatóság a hiba előidézésében a kötelezett oldalán. Míg az első három tényálláselemet a jogosultnak/károsultnak kell bizonyítania, a felróhatóságot a törvény vélelmezi, a kötelezett kimentheti magát, ha bizonyítja, hogy a hibátlan teljesítés érdekében úgy járt el, ahogy az az

⁸² VOB/B § 13. Nr. 7. „(1) Der Auftragnehmer haftet bei schuldhaft verursachten Mängeln für Schäden aus der Verletzung des Lebens, des Körpers oder der Gesundheit. (2) Bei vorsätzlich oder grob fahrlässig verursachten Mängeln haftet er für alle Schäden. (3) Im übrigen ist dem Auftraggeber der Schaden an der baulichen Anlage zu ersetzen, zu deren Herstellung, Instandhaltung oder Änderung die Leistung dient, wenn ein wesentlicher Mangel vorliegt, der die Gebrauchsfähigkeit erheblich beeinträchtigt und auf ein Verschulden des Auftragnehmers zurückzuführen ist. Einen darüber hinausgehenden Schaden hat der Auftragnehmer nur dann zu ersetzen, a) wenn der Mangel auf einem Verstoß gegen die anerkannten Regeln der Technik beruht, b) wenn der Mangel in dem Fehlen einer vertraglich vereinbarten Beschaffenheit besteht oder c) soweit der Auftragnehmer den Schaden durch Versicherung seiner gesetzlichen Haftpflicht gedeckt hat oder durch eine solche zu tarifmäßigen, nicht auf außergewöhnliche Verhältnisse abgestellten Prämien und Prämienzuschlägen bei einem im Inland zum Geschäftsbetrieb zugelassenen Versicherer hätte decken können.” VOB [2002] 240-241. old. Látható tehát, hogy e rendelkezés összhangban van a BGB fent ismertetett, a felelősségkizárás korlátait megvonó szabályaival. A VOB-t ugyanis összhangba hozták a kötelmi jogi reform rendelkezéseivel.

⁸³ Vékás [2002] 517. old.

⁸⁴ Az egyes szerzők álláspontját összefoglalja Vékás [2002] 514-515. old., a teljes kártérítés elve, illetve a következménykárok összefüggéseiről ld. Szalma [1998] 185-186.

adott helyzetben általában elvárható. A következménykárokért való felelősség korlátait így elsőként a tényálláselemekben kell keresni. Emellett a közzétett ítéletek indokolásaiban gyakran szolgál bizonyos károk megtérítése iránti kereseti követelés elutasítása indokául a bizonyítottság hiánya is.

Az ok-okozati összefüggés az uralkodó álláspontnak tekinthető adekvát kauzalitás elmélete szerint (szemben a *conditio sine qua non* elmélettel) addig áll fenn, amíg a felelősségre vonás preventív funkciója, nevelő hatása még érvényesülhet. A távoli, beláthatatlan, előre láthatatlan káresemények kapcsán a „társadalmi szemrehányás” jogpolitikai indoka már nem érvényesül, így a bíróságnak az oksági láncolatot meg kell szakítania.⁸⁵ Az ok-okozati összefüggés megítélésében tehát az előre láthatóság is szerepet játszik, vagyis e szempont már nevesített előreláthatósági klauzula nélkül is megjelenik kötelmi jogunkban. (Figyelemre méltó, hogy azon közzétett döntések, amelyekben az ok-okozati összefüggés hiányára hivatkozással utasítja el a bíróság a kártérítési keresetet, jellemzően a deliktualis és nem a kontraktuális felelősségi joghoz kapcsolódóan jelennek meg.⁸⁶) Vékás Lajos kritikája szerint – Marton Géza nyomán – e megoldás nemcsak azért nem megfelelő, mert sok bizonytalanságot hordoz, hanem azért sem, mert a következménykárokért való felelősség jogpolitikai kérdését a ténykérdésként kezelendő okozatosság körébe helyezi át.⁸⁷

⁸⁵ Kemenes in PTKM [1999] 924. old., Berényi József in Petrik (szerk.) [1991] 30. old.

⁸⁶ A hirtelen felhőszakadás miatt elpusztult a vetés. Az ítélet értelmében a vízelvezető árok nem megfelelő karbantartása a közút fenntartója részéről nem volt okozatos, mivel a rendkívüli mennyiségű csapadékot a megfelelően karbantartott vízelvezető árok sem tudta volna elvezetni. Idézi Harmathy in Kommentár, 571. old. A vőlegény balesete miatt elhalasztott lakodalmat a későbbiekben menyasszonytánc nélkül tartották meg. A bíróság kiemelte, hogy a menyasszonytánc nem az egyetlen módja a házasuló fiatalok megajándékozásának, illetve a menyasszonytáncot az elhalasztott lakodalomban is meg lehetett volna tartani. A károkozónak továbbá semmiképpen sem kellett előre látnia (!), hogy a károsult nősülés előtt áll, így azt sem, hogy eleshet a menyasszonytáncból származó pénzösszegetől. P. Törv. II. 20782/1984., idézi Berényi in: Petrik (szerk.) [1991] 31. old. A baleset miatt forgalomelterelésre került sor, s egy a balesetben nem érintett személy az elterelés miatti többletkiadásait érvényesítette a baleset okozójával szemben. Az ítélet szerint a károkozó semmiképpen nem számíthatott ilyen típusú károk bekövetkezésére. PKKB 86/326/1964 idézi Berényi in Petrik (szerk.) [1991] 31. old. Egy másik esetben a balesetet szenvedett férj főlíás virágkerteszetet üzemeltetett és a baleset végett nem tudta időben beüzemelni a fűtőberendezést, ezért a növények elfagytak. A bíróság szerint ezt korábban is megtehetette volna, hiszen októberben már lehet számítani talaj menti fagyokra. A virágok pusztulása még csak közvetett oksági viszonyban sem áll a károkozó balesettel, e kapcsolat túlságosan távoli. BH 1993/355.

⁸⁷ Vékás [2002] 513-514. old.

A felróhatóság, illetve annak hiánya – nem egyszer az okozatossággal összemósódva⁸⁸ – szintén keresetelutasítási okként szolgál. (Ugyanakkor a teljes kártérítés elvével ellentétes, hogy a következménykárokért való felelősséget a felróhatóságtól teszik függővé, hiszen az nem a kárhoz, hanem a hibás teljesítéshez kapcsolódik.) Patassy a kimentés sikerét a szolgáltatás természetétől, a hiba jellegétől és általában az eset körülményeitől teszi függővé, s abban szerepe lehet a fogyasztói érdekeknek és a közfelfogásnak is.⁸⁹ Az okozatosság és a felróhatóság együttesen egyfajta rejtett előreláthatósági klauzulaként látszik fungálni, ami a fentiek szerint mind dogmatikai, mind jogbiztonsági szempontból bírálható. Mégis ismeretes olyan álláspont, amely szerint – a fenti helyzetet elfogadva, az illető szerző terminológiájával élve – az alanyi, vétkességi felelősség esetében *„A vétkesség nemcsak felelősségmeghatározó tényező..., hanem felelősség-mértékmeghatározó tényező is lehet, tehát befolyásolhatja az objektíve okozott kár felelősségi redukcióját a szándék mentén. ...A tárgyi felelősségnél az okozás mértéke egyúttal a felelősség mértékét is jelentheti, a közvetett és adekvát okozás elméletének mentén. Az objektív előreláthatóság azonban határa kell legyen az alanyi felelősségnél a felelősség mértékének, ott tehát, ahová a szándék már objektíve nem terjedhet ki. Közben a szándék lehet, hogy csak bizonyos károkra irányult, de a redukált szándék vezérelte cselekvés a szándékon túlmenő károkat is okozott, egyéb következménykárokat, közvetett károkat is. Itt is az előreláthatóság „diligens pater familias-a, a „jó gazdálkodó” és a „szakmai hivatási” szabályok mércéje határozhatja meg a felelősség mértékét.”*⁹⁰

Az új Ptk. a szerződésszegésért, s így a hibás teljesítésért való kártérítési felelősséget új alapokra kívánja helyezni. A gyakorlat igényeinek megfelelően, dogmatikai szempontból is következetesen a kimentési lehetőséget szigorítja, a felelősség mértékét előreláthatósági klauzulával korlátozza. Az indokolás rámutat, hogy a közzétett döntések a gazdálkodó szervezetek szerződésai körében eddig is jószerével csak elháríthatatlan körülmény bizonyítása esetén ismerték el a felróhatóság hiányát.⁹¹ A kimentés feltétele az lenne, *„ha a szerződésszegő fél bizonyítja, hogy a kárt olyan akadály okozta, amely nem volt elhárítható és*

⁸⁸ Harmathy in Kommentár, 571. old.

⁸⁹ Patassy [1998] 606. old.

⁹⁰ Szalma [2003] 177. old., kihagyások tölem, de ugyanígy korábbi tanulmányában: Szalma [1998] 185-186. old., a szándékoság és a teljes kártérítés összekapcsolásához ld. Zlinszky [2001] 450-451.

⁹¹ Konceptió [2003] Negyedik könyv, második rész, IX. fejezet, 5. pont, 98. old., ugyanerre a következtetésre jut Kemenes is [1992] 22. old., nem felróható hibás teljesítés – az elháríthatatlan körülmények körén kívül – valóban nehezen képzelhető el egy professzionális szakvállalat részéről.

a szerződéskötés időpontjában nem kellett az akadállyal számolnia.” Az elmaradt hasznok és következménykárok tekintetében „*a kártérítés mértéke nem haladhatja meg azt a veszteséget, amelyet a szerződésszegő fél a szerződés megkötésének időpontjában előre látott, vagy amelyet előre kellett látnia azon tények és körülmények alapján, amelyekről, mint a szerződés lehetséges következményeiről a szerződéskötéskor tudott, vagy tudnia kellett.*” Az előreláthatóság tekintetében a károsultat terhelné a bizonyítási kötelezettség.⁹² Az első javaslatot illetően talán helyesebb volna a szerződésszegés „elkövetése” okaként előírni az elháríthatatlanságot és az előreláthatóság hiányát, hiszen a kárt a szerződésszegés okozza. A következménykárok tekintetében egy kettős előreláthatósági szűrő védené a kötelezettet: nem „felel” e károkért, ha a szerződésszegése, esetünkben hibás teljesítése elháríthatatlan és előre nem látható körülményen alapul, de ellenkező esetben is csak az előrelátható károkért terhelné felelősség. Mivel a hibás teljesítéssel okozott károk megtérítése iránti igény az új Ptk.-ban csak a következménykárok követelését tenné lehetővé, a bírói gyakorlatnak óhatatlanul el kellene mozdulnia az előreláthatósági mérce kapcsán a tipikus, így általában előre látható, illetve az atipikus, így általában előre nem látható károk közötti különbségtétel irányába. Kérdés, hogy e mérlegelés során vajon más megfontolások játszódnak-e le a bíró fejében, mint az okozatossági lánc megszakítása kapcsán. Dogmatikai szempontból e megoldás kétségkívül zártabb, tisztább, mint a jelenlegi. Funkcióját tekintve, a BGB 254. § (2) bek.-hez hasonlóan, arra ösztönzi a jogosultat, hogy a hibás teljesítésből eredő következménykárok lehetőségéről igazolható módon tájékoztassa a kötelezettet, így azokat előre láthatóvá téve bevonja a helytállási körbe.

A közvetett kizárás jogintézményei körében utalni kell a kárenyhítési kötelezettség szabályára, azaz a 318. § (1) bek. utaló szabálya folytán a szerződésszegéssel okozott károk tekintetében is alkalmazandó 340. §-ra, mely szerint nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy a károsult kárelhárítási, -csökkentési kötelezettségét (a PK 36. sz. állásfoglalás értelmében felrőhatóan) nem teljesítette. A következménykárok kapcsán a hazai bírói gyakorlatban is találunk a némethez hasonló döntéseket különösképpen az elmaradt vagyoni előny károsult általi csökkentésére irányuló kötelezettségről, bár e körben is gyakoribbak a deliktuális felelősségi esetek. Az egyik esetben a károkozó összetörte a felperes fagylaltozóját, amit nem lehetett újjáépíteni. A dologi kárt és az egyévi elmaradt jövedelmet peren kívül megtérítette.

⁹² Konceptió [1993] Negyedik könyv, második rész, IX. fejezet, 5. pont, 98-99. old., az előreláthatósági klauzula egyébiránt nemcsak a Bécsi Vételi Konvenció kihirdetésével vált bizonyos jogviszonyokban a magyar jog részévé, hanem szerepel a Kptk.-ban is: „*A károkozó azt a kárt köteles megtéríteni, amely magatartásának közvetlen következménye, és amellyel a szerződéskötés időpontjában a szerződésszegés lehetséges következményeként előre számolhatott.*” – 1978. évi 8. Tvr. 18. §.

A felperes további három évre követelte az elmaradt bevételt. A bíróság kifejtette, hogy a felperes kárenyhítési kötelezettsége kiterjed arra, hogy a kapott dologi kártérítés felhasználásával más üzleti vállalkozásba fogjon, és az elmaradt jövedelmét a következő években ezzel pótolja. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a fagyraltozó üzemeltetésének megkezdésével a felperes is vállalt bizonyos mértékű általános üzleti kockázatot. E két körülmény egybevetéséből pedig az következik – így a bíróság –, hogy a káresemény miatt elmaradt haszna megtérítése iránt a felperes megalapozottan fordulhat a károkozó helyett helyállni köteles felelősségbiztosító ellen, de ezt a jogát csak jóhiszeműen és társadalmi rendeltetésével összhangban gyakorolhatja. Ezért köteles mindent megtenni annak érdekében, hogy további megélhetését mielőbb önerejéből, munkavégzésével biztosítsa. Ez pedig kiterjed arra is, hogy a biztosítótól dologi kár címén kapott összeget erre a célra fordítsa. Amennyiben ennek eleget tesz, a káreseményt követő évben már elérhetővé válik számára, hogy a károkozást megelőzően elért jövedelemre ismét szert tehesen.⁹³ Nem átháríthatónak ítélte a bíróság a bérgepkocsi igénybevételével járó költséget abban az esetben, amikor a felperes – a jármű baleset miatt bekövetkezett kisebb sérülése ellenére – munkájához használhatta volna azt.⁹⁴ A szerződésszegéssel okozott károk körében mondta ki a Legfelsőbb Bíróság, hogy az üzemleállítás, illetve az emiatt bekövetkezett termelés kiesés folytán elmaradt haszon kártérítésként nem állapítható meg, ha a kivitelezőt terhelő javítási kötelezettség a szokásos évi karbantartás ideje alatt elvégezhető lett volna.⁹⁵ Az egészségkárosodás és kárenyhítés kapcsán a fent idézett német ítélettel tartalmában azonos döntés született. Eszerint: sorozatos és sikertelen műtétek után nem várható el a kárenyhítés körében a károsulttól, hogy újabb műtétnek vesse alá magát. Ebből a *contratio* az következik, hogy egyéb esetekben főszabály szerint alá kell vetnie magát a beavatkozásnak.⁹⁶ Ugyanakkor, ahogy a Legfelsőbb Bíróság elvi éllel rámutatott: *„a kárenyhítési kötelezettségnek határt szab egyrészt az, hogy annak teljesítése ne jelentsen a károsult számára aránytalanul nagy terhet, másrészt az a józan gazdasági megfontolás, amely szerint a kárenyhítés célja a károsultat ért vagyoni hátrány csökkentése és nem a károkozónak a kártérítéstől való mentesítése.”*⁹⁷ A kárenyhítési kötelezettség és az ahhoz kapcsolódó kármegosztási szabály tartalmában az új Ptk. koncepciója szerint sem fog változni.⁹⁸

⁹³ BH 1997/332.

⁹⁴ BH 1996/38, de a kárenyhítési kötelezettség korlátaihoz ld. BH 1987/121.

⁹⁵ BH 1982/202.

⁹⁶ BH 1977/105.

⁹⁷ BH 1987/450.

⁹⁸ A PK 36. sz. állásfoglalást beépítik a törvényszövegbe. LD. Koncepció [2003] Negyedik könyv, 5. rész, IV. 5. pont, 121. old.

Végül fontos megjegyezni, hogy a hiba ismerete, vagy annak felróható hiánya a Ptk. 305/A. § (1) bek. szerint (csak) a szavatossági felelősség alól mentesíti a kötelezettet, így a következménykárok tekintetében a kártérítési kereset ezekben az esetekben is előterjeszthető a 310. § alapján. A teljesítés jogfenntartó nyilatkozat nélküli átvétele a hiba ellenére azonban a Ptk. 316. § (1) bek. értelmében valamennyi, a szerződésszegésből eredő igény érvényesítését kizárja.

3.3. Részkövetkeztetés

A hibás teljesítéssel okozott következménykárokért való kártérítési felelősség kizárásának és korlátozásának lehetőségét, határait meghatározó jogi koordinátarendszert egy további tengellyel kell kiegészíteni. Míg a vízszintes tengely lehet a direkt felelősségkizáró és korlátozó klauzulák megengedettsége és korlátai, függőleges tengelyként be kell iktatni azt a szempont-, illetve jogintézményrendszert, amely megmutatja: a felelősségi tényállás egyes elemei, illetve a kártérítési jog egyéb szabályai mennyiben teszik lehetővé a következménykárok megtérítése iránti igény érvényesítését, illetve mennyiben szűkítik azt: kizárva és korlátozva ezáltal a kötelezett felelősségét. (E jogintézmények jelentősége nagyobb abban a jogrendszerben, ahol a közvetlen felelősségkizárás és korlátozás lehetősége viszonylag szűk, mint például a hatályos magyar jogban.) A BGB rendszerében a függőleges tengely legfontosabb jogintézménye a 254. § (2) bek.-ben foglalt figyelem-felhívási kötelezettség. A hatályos Ptk.-ban a leghatásosabb „féket” az okozatosság hiánya jeleníti meg, gyakran a felróhatóság hiányával „kombinálva”. A kárenyhítési kötelezettség az elmaradt haszon típusú következménykárok tekintetében mindkét jogrendszerben fontos kiegészítő szerepet játszik. Figyelemre méltó, hogy mind a német jogban a figyelem-felhívási kötelezettség, mind pedig a magyar jogban az okozatosság és a felróhatóság kapcsán megjelenik az előreláthatósági korlát. Az új Ptk. koncepciója a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség alóli kimentés lehetőségét szigorítani, ugyanakkor a teljes kártérítés elvét előreláthatósági klauzulával átörönni javasolja. Az új kódex elfogadását követően az üzleti élet szereplői, egymás közötti szerződéseikben, a következménykárokért való felelősség tekintetében lényegesen kedvezőbb helyzetben lesznek. Felelősségüket, ahogy az előző (2.) pontban rámutattunk, megszorítások nélkül kizárhatják és korlátozhatják, illetve ha mégsem tennék, úgy a felelősség mértékét korlátozhatja az előreláthatósági klauzula következetes alkalmazása. A fogyasztói szerződésekben történő felelősségkizárás jövőbeli lehetőségét illetően megfogalmazható kétségekre már utaltunk. Az előreláthatósági korlát, akár a „hagyományos” felelősségi jog, az okozatosság „mögé rejtőzve”, akár kifejezett törvényi szabályként jelenik meg: a következménykárok közötti differenciáláshoz vezet. Egyes következménykárok tipikusan kapcsolódhatnak a hibás teljesítéshez, mások nem,

s ez utóbbiak bekövetkezésével a kötelezett ténylegesen nem számolhat. E szükségszerű kategorizálás elhatárolási nehézségek lehetőségét, a német jogból ismert „közelebbi és távolabbi” következménykárok közti különbségtétel bizonytalanságait vetíti előre. A bizonytalanság, úgy tűnik, minden szabályozási technika velejárója, a jogalkalmazó a rugalmas ám mégis következetes ítélkezési gyakorlat kialakulásában reménykedhet, feltéve, hogy a bírói gyakorlat lehet egyszerre rugalmas és következetes.

4. Összegzés

A hibás teljesítéssel okozott következménykárokért való felelősség fenti, kivonatos vizsgálatából lesűrhető, hogy annak terjedelmét több jogintézmény együtt, egymással kölcsönhatásban jelöli ki. A polgári jog érintett szabályai közvetlen és közvetett mechanizmusok útján összetett rendszert alkotnak. E szabályozási, kockázatosztási rendszer az alábbi következtetések segítségével, tézisek felállításával jellemezhető:

1. A hibás teljesítésből eredő következménykárokért való felelősség terjedelmének alapja jogalkotói döntés függvénye. A jogalkotónak mindenképp előtt arra a kérdésre kell választ adnia, mit tekint a következménykárokkal kapcsolatos kockázatosztás kiindulópontjának, mit tekint megfelelő kockázatosztásnak, s e döntés során etikai, vagy makrogazdasági hatékonysági szempontok vezérik-e inkább, illetve mennyiben tudja, s akarja összeegyeztetni e két, egymást nem feltétlenül kizáró szempontrendszert. Etikai princípiumok által vezérelt jogalkotás esetében az egyén társadalmi elvárás szempontjából minősített magatartása játszik meghatározó szerepet, míg a hatékonysági elemzés azt a megoldást tekinti ideálisnak, amely figyelemmel egy-egy káresemény valamennyi költségtényezőjére, össztársadalmi hatásában a leginkább hozzájárul a nemzetgazdasági források megőrzéséhez, újratermeléséhez és növeléséhez, vagyis a legkisebb költséggel jár, figyelemmel arra is, hogy a piaci szereplők az adott kártelepítési mód költségeit beépítik az általuk kínált áruk és szolgáltatások ellenértékébe.⁹⁹ A hatályos Ptk. az előbbi szempontrendszer alapjain áll, de annak keretein belül, az egyes jogintézmények alkalmazása során az utóbbi kritériumok is utat törtek s törnek maguknak. Ez (is) magyarázza a kockázatosztási, hatékonysági modell felé történő elmozdulást az új Ptk. kodifikátorai részéről.

⁹⁹ A kártelepítési módok hatékonyságát és a többek között ezzel is foglalkozó interdiszciplináris irányzatot, a jog gazdasági elemzését részletesen bemutatja és vizsgálja Vékás [2001] 173-196. old.

2. A hibás teljesítéssel okozott következménykárok szerződési jogi szabályait nem lehet elszigetelten, önmagukban vizsgálni. Színezi a képet, ha a jogosult a szerződésszegés alapján őt megillető igények mellett deliktuális kártérítési, vagy termékfelelősségi alapon is keresetet indíthat. A kontraktuális és deliktuális kártérítési igények egymáshoz való viszonyának vizsgálata nem képezte e munka tárgyát, mivel az önálló tanulmány témája lehetne. Ebben az összefüggésben mégis helyesebbnek tűnik az a felfogás, amely a szerződésnek az igényérvényesítés szempontjából egyfajta leárnyékoló hatást tulajdonít, így a jogosultat a deliktuális kártérítési igény érvényesítésének lehetőségétől megfosztja.¹⁰⁰ Az új Ptk. koncepciója az általános magánjogi deliktum szabályának változatlan tartalommal történő fenntartása mellett foglalt állást, így a szerződéses és a szerződésen kívüli károkozás szabályai a jövőben különbözni fognak.¹⁰¹ A koncepció által felállított kockázatelosztási modell megkerüléséhez és így a kockázatkalkuláció ellehetetlenüléséhez vezet(het), ha a jogosult a kötelezett hibás teljesítése végett az ahhoz kapcsolódó kártérítési igényén túlmenően (különösen annak sikertelensége esetén) deliktuális alapon is követelhetné az őt ért következménykárok megtérítését. Az uniós jogközelítés következtében elfogadott termékfelelősségi törvény előírásai azonban adottak és megkerülhetetlenek, ami az e tanulmányban vizsgált kérdések súlyát és a következtetések helyességét viszonylagossá teszi. A tézisek inkább csak a termékfelelősségi törvény hatálya alá nem tartozó káresetek tekintetében lehetnek fontosak, illetve irányadóak.

3. A fentiek tükrében kialakított kockázatelosztási, jogi eszközrendszer közvetlen és közvetett felelősségkizárási, – korlátozási szabályokat foglal magába, amely eszközök között egyfajta „fordított arányosság” figyelhető meg. Abban a jogrendszerben, amelyben a kötelezett a szerződésben viszonylag széles körben zárhatja ki, vagy korlátozhatja (közvetlenül) kártérítési felelősségét, kisebb jelentőséggel bírnak a felelősség terjedelmét közvetett módon csökkentő jogintézmények, amelyeket a korábbiakban a következménykárokért való felelősség közvetett kizárásának tekintettünk és neveztünk, s részletesen e munka 3. pontjában mutattunk be. A felelősség terjedelmét közvetett módon csökkentő szabályok aszerint csoportosíthatóak, hogy a jogalkotó felelősségetikai, vagy kockázatelosztási szempontokat követett-e inkább. A „hagyományos” felelősségi szemléletben a következménykárokért való felelősség limitálására szol-

¹⁰⁰ Ismerteti Fuglinszky – Menyhárd [2003] 285. old.

¹⁰¹ Vö. Koncepció [2003] Negyedik könyv, második rész, IX. fejezet, 5. 98-99. old. (kontraktuális felelősség) ill. Negyedik könyv, ötödik rész, II. fejezet 1-2., 115-116. old. (deliktuális felelősség).

gál(hat) az okozatosság vagy a felróhatóság hiánya a kötelezett oldalán, illetve a kárenyhítési, ennek részeként a speciális tájékoztatási kötelezettség felróható megszegése a jogosult részéről. A kockázatelosztási szempontrendszer legismertebb eszköze az előreláthatósági klauzula, amely a jogosultat fokozott együttműködésre, az esetleges következménykárok lehetőségéről való tájékoztatásra ösztönzi. Annak megítélésében, hogy egy-egy káresemény előre látható volt-e vagy sem, a bírói gyakorlat alakít(hat) ki további kritériumokat, amely kritériumok már a hatályos szabályrendszerben is több-kevésbé fellelhetők (a kötelezett szakértelme, az ágazatspecifikus felelősségbiztosítás, etc.). E körbe sorolandó még a kártérítési felelősség jogszabályi úton történő összegszerű korlátozása, amit a hatályos magyar jog nem ismer, illetve az angolszász jogrendszer sajátjaként ismeretes, az előreláthatósági szabályt kiegészíteni, tovább árnyalni hivatott arányossági klauzula. Az új Ptk. koncepciója – legalább is a nem fogyasztói szerződések tekintetében bizonyosan – lényegesen liberálisabb, „piacközeli” kockázatelosztási mechanizmus irányába látszik elmozdulni. A felelősség közvetlen kizárásának az új kódex semminemű korlátozással nem állná útját, a felelősség terjedelmét közvetetten meghatározó metódusok köréből pedig az előreláthatósági klauzula bevezetését javasolja.

4. A következménykárokért való felelősség terjedelmének megítélése során mindig is jelentős szerepe lesz a bírói mérlegelésnek, a jogalkotó csak a döntés jogszabályi sarokpontjait határozhatja meg. A kötelmi jogi reform előtti német bírói gyakorlat közeli és távoli következménykárok között tett különbséget. A hatályos Ptk. alapján ítélkező bírónak abban kell állást foglalnia, hogy a következménykár ok-okozati összefüggésben áll-e (még) a hibás teljesítéssel, vagy éppen a kapcsolat annyira távoli és közvetett, hogy a kártérítési igényt el kell utasítani. Az új Ptk. leendő szabályai szerint előre látható és előre nem látható (következmény)károk között kell majd differenciálni. A dogmatikai alapok lehetnek különbözőek, de a mérlegelés tárgya valójában minden jogszabályi megoldás esetében közel azonos. Előreláthatósági klauzula mellett is bekövetkezhetnek olyan káresemények, amelyek a jogosultat is váratlanul érik, amelyek lehetőségével ő sem számolhatott, így a bírói mérlegelés döntő szerepe az új törvénykönyv elfogadása esetén is fennáll majd. A következménykárok e potenciális sokfélesége, a differenciálás szükségszerűsége folytán, amelyek e károk immanens velejárói, s egyben a teljességre törekvő kodifikált szabályozás korlátai, a jogalkotó valóban csak a bírói mérlegelés irányait meghatározó, általa megfelelőnek ítélt szempontok rögzítését tűzheti ki célul.

5. A következménykárok kapcsán is különbséget kell tenni fogyasztói és nem fogyasztói szerződések között. A különbségtétel formai indoka az uniós jogharmonizációs kötelezettség, tartalmi indoka az az érdemi felismerés, miszerint a fogyasztók védelme az információs asszimetria és az ebből fakadó kiszolgáltatottság végett valóban szükséges. E védelmet, a koncepció tükrében, jórészt az általános szerződési feltételek korrigált szabályai hivatottak megvalósítani. Aggályos, hogy bírói gyakorlat hiányában a részben e munkában is ismertetett rendelkezések „tartalmatlanok maradnak”, vagy éppen „túlbiztosítanak”, így fogyasztói szerződésben a 314. § (1) bek. fenntartása mellett foglalunk állást.

6. Tekintettel a fentiekre, a hibás teljesítéssel okozott következménykárok esetében a jogkereső közönségnek, így a bevezetőben említett német épületgépeszeti konzern vezetésének és hazai leányvállalatának is tudomásul kell vennie, hogy a felelősség terjedelme csak főbb vonalaiban prognosztizálható, mindig is marad valamekkora kockázat, amely kezelésében a munkáját felelősen végző jogi tanácsadó sem tud további segítséget nyújtani. Éppen ezért hangsúlyt kell fektetni a szerződéses tárgyalásokra, a felek együttműködésére és a szerződés egyéb rendelkezéseinek megfelelő kialakítására. Ajánlatos lehet e körben a teljesítés folyamatának részletes rögzítése, s a jogosult munkatársainak bevonása az egyes teljesítési szakaszokba. A gyakorlat ismer olyan megoldást, hogy a kivitelezés során az egyes műveletek végrehajtását a jogosult képviselője folyamatosan ellenőrzi, illetve közreműködik a teljesítés irányításában (ún. közös művezetés). Azonban e megoldás is csak akkor tudja betölteni rendeltetését, ha a jogosult, ill. munkatársai kellő szakértelemmel rendelkeznek.

A jogtudomány, a polgári jog tudománya sem tekintheti adottnak, megváltoztathatatatlannak az éppen hatályos jogot. Válaszokat kell adnia, megoldási, szabályozási lehetőségeket kell kidolgoznia a gyakorlat felvetései alapján a gyakorlat számára. A forgalom, az élethelyzetek sokfélesége inspirálja az elméletet, ám egyben óhatatlanul emlékezteti korlátaira is. Művelői mégis abban bízhatnak, hogy munkájuk a jobb megoldás megtalálásához járulhat hozzá.

Irodalomjegyzék:

Beckmann, Heiner – Preussner, Mathias – Wessels, Ulrich: Schuldrechtsmodernisierung – intensiv; Deutsches Anwaltsinstitut e.V., Bochum, [2002]; *id.: DAI [2002] ...*

Capelle, Karl-Hermann – Canaris, Claus-Wilhelm: Handelsrecht, ein Studienbuch, 21. überarbeitete und stark erweiterte Auflage, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München [1989]

Csizmazia Norbert: A fogyasztói vételről szóló 1999/44/EK Irányelv és a német költelmi jog reformja; in: Magyar Jog, 2002/7. szám, 429-441. old.

Esser, Josef – Weyers, Hans-Leo: Schuldrecht, ein Lehrbuch, 7. völlig neubearbeitete Auflage, Band II. Besonderer Teil, C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, [1992] / *Esser, Josef – Schmidt, Eike:* Schuldrecht, ein Lehrbuch, 7. völlig neubearbeitete Auflage, Band I. Allgemeiner Teil, Teilband 1: Entstehung, Inhalt und Beendigung von Schuldverhältnissen, C.F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg [1992] / *Esser, Josef – Schmidt, Eike:* Schuldrecht, ein Lehrbuch, 7. völlig neu bearbeitete Auflage, Band I. Allgemeiner Teil, Teilband 2: Durchführungshindernisse und Vertragshaftung, Schadensausgleich und Mehrheitigkeit beim Schuldverhältnis, C.F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, [1993]

Fuglinszky Ádám – Menyhárd Attila: Felelősség „közvetett” károkozásért; in: Magyar Jog, 2003/5. szám, 283-286. old.

Gellért György (szerk.): A Polgári Törvénykönyv Magyarázata, 4. bővített és átdolgozott kiadás, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Kft., Budapest [1999], *id.: PTKM [1999] ...*

Ingenstau, Heinz – Korbion, Hermann: VOB Verdingungsordnung für Bauleistungen Teile A und B (DIN 1960/61 Fassung Dezember 1992 mit EG-Sektorenrichtlinie), Kommentar, 12. grundlegend neu gestaltete, völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Werner-Verlag, Düsseldorf, [1993]

Kemenes István: A szavatosság, a jóállás és a kártérítés egyes kérdéseinek újraszabályozásához; in: Magyar Jog, 1992/1. szám, 13-22. old.

Larenz, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts, 13. völlig neubearbeitete Auflage, Zweiter Band, 1. Halbband, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, [1986] / *Larenz, Karl:* Lehrbuch des Schuldrechts, 14. neubearbeitete Auflage, Erster Band, Allgemeiner Teil, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München [1987]

Menyhárd Attila: A szerződésszegésért való felelősség kizárása és korlátozása; in: Jogi Tanulmányok (Szerk.: Harmathy Attila), Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar, Budapest, [2000], 123-164. old.

Menyhárd Attila: Fogyasztóvédelem és felelősségkorlátozás; in: Gazdaság és jog, 2001/12. szám, 19-23. old.

Palandt (Hrsg): Bürgerliches Gesetzbuch Kommentar, 53. neubearbeitete Auflage, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München [1993], *id: Palandt [1993]...* / *Palandt (Hrsg):* Bürgerliches Gesetzbuch Kommentar, 62. neubearbeitete Auflage, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München [2003], *id: Palandt [2003]...*

Patassy Benedek: Az igényérvényesítés lehetőségei hibás teljesítés esetén; in: Magyar Jog, 1988/5. szám, 385-401. old.

Patassy Benedek: Az elévülési és a jogvesztő határidők utáni igényérvényesítési lehetőségek hibás teljesítés esetén; in: Magyar jog, 1998/10. szám, 603-609. old.

Petrik Ferenc (szerk.): Szavatosság és jótállás, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, [1989]

Petrik Ferenc (szerk.): A kártérítési jog, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, [1991]

Petrik Ferenc (szerk.): A szerződések joga, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, [1993]

Petrik Ferenc (szerk.): Kommentár a gyakorlat számára, Polgári Jog, HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, (cserelapos kiadvány), *id.: Kommentár ...*

Salamonné dr. Solymosi Ibolya: A kötbér és a kártérítés a gazdálkodó szervezetek egymás közötti szerződéseinek hibás teljesítése esetén; in: Magyar jog, 1986/4. szám, 334-344. old.

Schwab, Martin – Witt, Carl-Heinz: Einführung in das neue Schuldrecht, Schriftenreihe der Juristischen Schulung, Bd. 159., Verlag C.H. Beck, München, [2002]; *id.: Schwab – Witt [2002] ...*

Szalma József: Okozatosság és polgári jogi deliktualis felelősség; in: Jogtudományi közlöny, 1998/6. szám, 177-188. old.

Szalma József: A vétkességi felelősségről, a bizonyítási teherviselésről és a késedelmi kamatszolgáltatásról a Ptk. reformja kapcsán; in: Jogtudományi közlöny, 2003/4. szám, 161-177. old.

Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest [2001.]

Vékás Lajos: Előreláthatósági klauzula a szerződészegésből eredő kártérítési igényeknél; in: Magyar jog, 2002/9. szám, 513-525. old.

Zlinszky János: Indokolt javaslat a Ptk. felelősségi fejezetéhez, in: Magyar jog, 2001/8. szám, 450-456. old.

...: Az új polgári törvénykönyv koncepciója és tematikája, in: Magyar közlöny, külön-szám, Budapest, 2003., *id.: Koncepció [2003]...*

...: VOB Vergabe- und Vertragsordnung für Bauleistungen, Beuth Verlag GmbH, Berlin – Wien – Zürich, [2002], *id.: VOB/B [2002]*